

zbiorów. Podstawę finansową Muzeum stanowią dotacje Zarządu Głównego PTTK.

Scenariusz ekspozycji przewiduje zorganizowanie w lewym skrzydle dworku wystawy wnętrza chłopskiej chaty orawskiej, typu skansenowskiego. Prawe skrzydło dworku przeznaczono na wystawę sztuki ludowej Orawy. Dotychczasowa działalność objęła zakupy zbiorów, przeprowadzone pod kątem wyposażenia lewego skrzydła dworku, realizację ekspozycji izby czarnej oraz częściowo białej i komór. Obszerne pomieszczenia budynków gospodarczych przeznaczone są na wystawę sprzętu gospodarczego oraz wystawę ciesiołki orawskiej. Liczba dotychczas zakupionych eksponatów wynosi 236 szt.

Obowiązki administratora i pracownika oświatowego pełni kierownik schroniska turystycznego. Organizacja Muzeum pozostaje w rękach członków Podhalańskiej Komisji Opieki nad Zabytkami, stanowiącej Sekcję Oddziału PTTK w Zakopanem. Członkowie Komisji, w większości pracownicy Muzeum Tatrzańskiego w Zakopanem, prowadzą od września 1955 r., w ramach działalności społecznej, zakup eksponatów w terenie i prace nad ekspozycją. Pomocą w akcji oświatowej będzie przewodnik-ulotka, przygotowany przez pracowników Muzeum Tatrzańskiego.

W łączności z organizacją Muzeum w Zubrzycy Górnej pozostaje praca o charakterze naukowym, której celem jest etnograficzne opracowanie Orawy.

Wanda Jostowa

K R O N I K A

PROFESOR DR BOŻENA STELMACHOWSKA

Wspomnienie pośmiertne

Nauka polska poniosła bolesną stratę — w dniu 21 listopada 1956 r. zmarła w Toruniu dr Bożena Stelmachowska, profesor etnologii i etnografii Uniwersytetu M. Kopernika w Toruniu, kierownik Katedry i Zakładu Etnografii U. M. K.

Profesor B. Stelmachowska urodziła się 5 grudnia 1889 r. we Wrześni w Wielkopolsce. W pobliskim Poznaniu pobierała naukę w szkole średniej, i na tamtejszym Uniwersytecie odbywała wyższe studia w zakresie etnografii i etnologii oraz prehistorii pod kierunkiem wybitnych profesorów: Jana Stanisława Bystronia i Józefa Kostrzewskiego. Jedną z Jej pierwszych prac zawodowych było kierowanie w latach 1933—1939

placówką muzealną, Muzeum Miejskim w Poznaniu. W tym okresie odbyła szereg wyjazdów do zagranicznych muzeów celem pogłębienia przedmiotu. Były to kolejne wyjazdy do Berlina, Monachium, Wiednia, Paryża, Dijon, Florencji, Rzymu, Kolonii, Strassburga, Szczecina, Stuttgartu, Pragi, Wenecji, Genui i in.

Główne jednakże zainteresowania badawcze w zakresie etnografii skierowane były na Kaszuby, gdzie prof. Stelmachowska miała zapewnioną pomoc i współpracę szeregu instytucji. Zorganizowała na Pomorzu sieć korespondentów, nawiązując żywą współpracę i wymianę myśli, w wyniku czego zapewniła Działowi Etnograficznemu Instytutu Bałtyckiego pozytywne osiągnięcia badawcze. Ponadto ułożyła program badań etnograficznych dla ówczesnych Prus Wschodnich i Pomorza Zachodniego, uzyskując nań sankcje prawne Zjazdów Pomoroznawczych. W wyniku prac pomoroznawczych wyszło z druku kilka Jej prac etnograficznych: *Etnografia Pomorza i Prus Wschodnich*, 1937; *Rok obrzędowy na Pomorzu*, 1933; *Podkoziołek w obrzędowości zapustnej Polski Zachodniej*, 1933; *Sztuka ludowa na Kaszubach*, 1937; *Stosunek Kaszub do Polski*, 1932; *Badania etnograficzne na Pomorzu. Problem Narodowościowy*, 1931; *Zwyczaj ludu pomorskiego*, 1930 — i inne. Poza wspomnianymi pracami przeprowadzała przed 1939 r. badania etnograficzne na Pomorzu z polecenia Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego i gromadziła w Szkole Morskiej w Gdyni eksponaty z zakresu kaszubskiej kultury ludowej.

Na terenie Poznania współpracowała z Instytutem Zachodnio-Słowiańskim przy Uniwersytecie Poznańskim w zorganizowaniu przy wspomnianym Instytucie Działu Etnograficznego. Wspólnie z prof. Rudnickim założyła czasopismo etnograficzne „Archiwum Etnograficzne Instytutu Zachodnio-Słowiańskiego” przy Uniwersytecie Poznańskim. Przed podjęciem wymienionych prac prof. Stelmachowska była pomocniczym pracownikiem naukowym przy Katedrze Etnografii i Etnologii Uniwersytetu Poznańskiego i współpracowała w latach 1920—1926 z prof. Bystroniem.

W 1939 r., na skutek wybuchu II wojny światowej, prace badawcze prof. Stelmachowskiej zostały przerwane. Nie zaniechała jednakże mimo trudnych warunków studiów regionalnych nad etnografią Słowian Zachodnich, zwłaszcza w okresie okupacji niemieckiej, w czasie pobytu w Warszawie, dokąd została wysiedlona z Poznania. W Warszawie pracowała także w jednej z podziemnych komisji naukowych jako kierownik sekcji etnograficznej. Celem tej pracy było dostarczenie dowodów słowiańskości i polskości Ziemi Zachodnich. Podczas pracy w wym. Komisji prof. Stelmachowska prowadziła wykłady na tajnych kompletach Uniwersytetu Zachodniego.

Po zakończeniu działań wojennych pośpieszyła niezwłocznie do Poznania i tu w 1945 r. objęła Zakład Etnografii Słowian Zachodnich przy Uniwersytecie Poznańskim. W tym czasie rozpoczęta praca naukowo-badawcza skierowana była głównie ku Ziomom Zachodnim. Do etnograficznej problematyki ziem staropolskich podchodziła rzeczowo i wnikliwie, a przede wszystkim bardzo przewidująco. Posiadała oddzielne plany odnośnie do opracowania zagadnienia zasiedlenia i kultywowania starych tradycji rodzinnych na Ziomach Zachodnich (osadnictwo, inwentaryzacja zabytków

kultury ludowej, ochrona źródeł historycznych). Miała plany oddzielnych badań etnograficznych osiadłej ludności autochtonnej. Po 1945 r. powstawały dalsze plany, w miarę narastających doświadczeń terenowych (dotyczące opracowania zagadnień przesunąć w procesie osadniczym na Ziemi Zachodnie grup ludnościowych Wielkopolski i Kaszub).

Z początkiem 1946 r. prof. Stelmachowska została jako profesor nadzwyczajny powołana na katedrę Etnologii U.M.K. w Toruniu, którą to katedrą kierowała do ostatnich chwil życia. W czasie ponad dziesięcioletniej pracy naukowo-badawczej i dydaktycznej na U.M.K. w Toruniu i W.S.S.P. w Gdańsku wykształciła zastęp etnografów, zajmujących obecnie stanowiska w muzealnictwie, oświacie oraz innych instytucjach naukowych. Objęcie katedry uniwersyteckiej w Toruniu wiązało poczynania naukowe prof. Stelmachowskiej z regionem Pomorza. Głównym tematem prac badawczych to najogólniej pojęta kultura ludowa Pomorza, w szczególności kultura materialna ze szczególnym akcentem położonym na budownictwo, narzędzia pracy, rybołówstwo, sztukę ludową i zwyczaje rodzinne. Uprzywilejowane stanowisko miał region kaszubski z podregionami Kaszubów Gdańskich, Nadlebskich, Kabatków i Słowińców. Z tego zakresu opublikowała szereg prac, jak: *Na drodze do teorii sztuki ludowej*, 1946; *Zdobnictwo ludowe Ziemi Pyrzyckiej*, 1946; *Polskie grupy etniczne ludności rdzennej Pomorza*, 1948; *Pomorze w programie badań etnograficznych*, 1946; *Nowe elementy w kulturze ludowej na Pomorzu* i in. oraz artykuły popularno-naukowe na łamach dzienników i pism regionalnych Gdańska, Gdyni, Bydgoszczy, Torunia. Wielokrotnie podejmowała dyskusje na łamach „Dziennika Bałtyckiego”, głównie na temat stroju ludowego na Pomorzu, haftu, ceramiki, rybołówstwa. Rokrocznie, podczas pracy w Toruniu przeprowadzała z gronem słuchaczy i współpracowników badania na terenie Pomorza Gdańskiego, Zachodniego, szkoląc studentów podczas prac wakacyjnych. Kolejne ekipy badawcze wyruszały do Brodnicy Górnej, Ostrzyc, Pucka, Helu, Kościerzyny, Kartuz, dalsze na teren powiatu Bytowskiego (Ugoszcz, Studzienice, Dąbrówka Bytowska), na obszar Słowińców (Kluki, Smółdzino, Główny, Żelazo, Rowy, Gardna, okolice Słupska, Łęby i Lęborka). Jednostkowe badania prowadziła także na obszarze Ziemi Lubuskiej (okolice Gorzowa) i Ziemi Pyrzyckiej.

Profesor Bożena Stelmachowska pracowała również w Muzeum Kaszubskim w Kartuzach i w Muzeum Regionalnym Powiśla w Kwidzynie. Współpracowała także w tym zakresie z grupą regionalistów Ziemi Lubuskiej i Kociewia.

Jeszcze przed 1939 r. w dniu 10 listopada 1938 r., prof. Stelmachowska została mianowana Kawalerem Orderu Polonia Restituta z tytułu bezinteresownej i ofiarnej pracy w dziedzinie kultury i oświaty.

W 1938 r. habilitowała się w Warszawie na podstawie prac o zwyczajach rodzinnych i obrzędach.

Brała także udział w ogólnopolskich badaniach dla potrzeb Polskiego Atlasu Etnograficznego nad rolnictwem i hodowlą, organizowanych przez PTL w latach 1950—1954. Prof. Bożena Stelmachowska była długoletnim członkiem Zarządu Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego, przygotowywała również monografię o stroju kaszubskim w ramach „Atlasu Polskich Strojów Ludowych”. Niestety przedwczesna śmierć nie pozwoliła doprowadzić Jej tego dzieła do końca.

Kilka tygodni przed swym zgonem Prof. Stelmachowska wraz z gronem badaczy — wychowanków przeprowadzała badania terenowe na obszarze Słowińców. Obecnie w ramach prac *opera postuma* przygotowywana jest do druku praca B. Stelmachowskiej *Kultura materialna Słowińców*.

Rozległy wachlarz tematyki badawczej i nieustrudzona energia w pracy naukowej uczyniły z profesor dr Bożeny Stelmachowskiej postać niezwykle żywą i czynną. Była w pełni swoich sił twórczych do ostatniego okresu — tym bardziej niespodziewany był Jej zgon w okresie realizacji zamierzeń na dużą skalę. Bliska była Kaszubszczyźnie, posiadała tam wielu entuzjastów, swoich poczyniń naukowych.

Etnografia polska utraciła w Jej osobie cenionego i aktywnego pracownika naukowego.

Ryszard Kukier

ZESTAWIENIE PRAC BOŻENY STELMACHOWSKIEJ WRAZ Z WAŻNIEJSZYMI RECENZJAMI O TYCHŻE PRACACH

1. Wykopaliska Wilanowskie ze starszego okresu cesarstwa rzymskiego z „Przegląd Archeologiczny”, t. 2, R. 4—6: 1922—1924, z. 2, s. 228—231, 11 ryc.
2. Fibula płytowa z dwiema tarczkami spiralnymi z Obry w powiecie babimojskim, tamże R. 2—3: 1925, s. 147—151, 1 ryc.
3. Wineta, „Z Otchłani Wieków”, R. 1: 1926, z. 1—2, s. 3—6.
4. O żegludze przedhistorycznej, „Z Otchłani Wieków”, R. 1: 1926, z. 4, s. 33—42.
5. System trzech epok w prehistorii polskiej, Poznań, 1925, s. 69.
6. Zamawianie urodzaju w obrzędach, „Kurier Poznański”, t. 30, 1927, nr 588 z dn. 24. XII.
7. Skarby wczesnohistoryczne, „Z Otchłani Wieków”, R. 2: 1927, z. 2, s. 17—24.
8. Górnictwo prehistoryczne (epoka kamieńna), „Z Otchłani Wieków”, R. 2: 1927, z. 3, s. 37—45.
9. Sztuka starszej epoki kamiennej (paleolitu), „Z Otchłani Wieków”, R. 2: 1927, z. 4, s. 49—60.

10. Rec... Eugeniusz Frankowski, *Kalendarz obrzędowy ludu polskiego*, „Ziemia”, R. 13: 1928 nr 15—16, s. 311.
11. O badaniu stanowisk otwartych, „Z Otchłani Wieków”, R. 4: 1929, z. 1, s. 9—14.
12. Garncarstwo ludowe na Powszechnej Wystawie Krajowej, „Ziemia”, R. 14: 1929 nr 21, s. 382—385.
13. Słowiańskie grodziska na wyspie Rugii, „Z Otchłani Wieków”, R. 2: 1929, z. 2, s. 17—33.
14. Strój przedhistoryczny, „Z Otchłani Wieków”, R. 4: 1929, z. 3, s. 50—57.
15. Przemysł ludowy na Powszechnej Wystawie Krajowej w Poznaniu, „Ziemia”, R. 14: 1929, nr 14, s. 276—280.
16. Zwyczaje ludu pomorskiego (Boże Narodzenie-Zapusty), [w:] Kronika o polskim morzu, dzieje walk, zwycięstw i pracy, Warszawa, 1930, s. 71—78, wyd. Tygodnik „Polska Gospodarcza”.
17. Badania etnograficzne na Pomorzu (Problem Narodowościowy na Pomorzu), [w:], *Pamiętnik Zjazdów Pomoroznawczych*, Toruń 1931, z. 1, wyd. Instytut Bałtycki, s. 87—91.
18. Z Przeszości Słowian Północno-Zachodnich, *Polskie Pomorze*, t. 2, *Przeszość i kultura*, [w:] *Pamiętnik Instytutu Bałtyckiego*, S. Balticum, z. 2, Toruń, 1931, wyd. Instytut Bałtycki, s. 1—12.
19. „Podkoziółek” w obrzędowości zapustnej Polski Zachodniej, Poznań 1933.
20. Rok obrzędowy na Pomorzu [w:], *Pamiętnik Instytutu Bałtyckiego*, S. Balticum, z. 7, Toruń 1933, s. 271, XI, wyd. Instytut Bałtycki.
Rec.: W. Łęga, „Zapiski Towarzystwa Naukowego w Toruniu”, t. 10: t. 10: 1935, nr 1—2, s. 31—33.
21. Stara tuba pożarnicza w Muzeum Miejskim w Poznaniu, „Kurier Poznański”, 1934, nr 147.
22. Regionalizm etnograficzny na tle przykładów z współczesnej twórczości literackiej Polski Zachodniej (Przyczynek do teorii regionalizmu), „Archiwum Etnograficzne Instytutu Zachodnio-słowiańskiego Uniwersytetu Poznańskiego”, 1936, z. 1.
Rec.: W. Łęga, „Zapiski Towarzystwa Naukowego w Toruniu”, t. 10: 1935, nr 1—2 s. 265—266.
23. Polemika. Regionalizm Etnograficzny, tamże, s. 428—430.
W. Łęga, *Odpowiedź recenzenta*, tamże, s. 430.
24. Etnografia Pomorza i Prus Wschodnich [w:] *Słownik Geograficzny Państwa Polskiego i ziem historycznie z Polską związanych*, t. 1, z. 1. Warszawa, 1937, wyd. Pol. Tow. Kraj., s. 203—237.
25. Przysławia polskie, „Ziemia”, t. 24: 1934, s. 263—265.
26. Nasze rybołówstwo morskie, „Ziemia”, t. 25: 1935, s. 24—30.
27. Bartnictwo w Borach Tucholskich, „Ziemia”, t. 26: 1936.
28. Lato ludu pomorskiego, „Teki Pomorskie”, R. 1—2: 1936/1937, s. 57—58.

29. *Garncarstwo ludowe w Polsce*, „Ziemia“, t. 24: 1934.
30. *Sztuka ludowa na Kaszubach (Lart populaire en Casoubie) R'esumes des communications presentes a la VI-e sectio (Ethnographie, sociologie, demographie, anthropologie) du VI-e Congres des geographes et ethnographes slaves a Sofia 1936.*
31. *Sztuka ludowa na Kaszubach*, „Archiwum Etnograficzne Instytutu Zachodnio-słowiańskiego Uniwersytetu Poznańskiego“, z. 3, Poznań 1937, wyd. Jan Jackowski „Księgarnia Uniwersytecka“, s. 83, ryc. 126.
Rec.: W. Łęga, „Zapiski Towarzystwa Naukowego w Toruniu“, t. 11: 1938/1940, s. 67—68.
32. *Odpowiedź na recenzję w „Jantarze“ — Sztuka ludowa na Kaszubach (Kącik Polemiczny)*, „Teka Pomorska“, R. 3: 1938, s. 75—77.
33. *Stosunek Kaszub do Polski*, [w:] *Pamiętniki Instytutu Bałtyckiego*, t. 15, z cyklu *Światopogląd Morski*, S. Dominium Maris, Toruń, 1934, wyd. Instytut Bałtycki, z. 6, s. 135—162.
34. *Z kultury materialnej Borowiaków Tucholskich*, „Ziemia“, t. 26—21: 1937, s. 48—53.
35. *Z metodyki badań nad sztuką ludową*, „Teka Pomorska“, R. 3: 1938, nr 1—2, s. 52—57.
36. *Rozwój kultury ludu Pomorza*, „Życie Warszawy“, 1945, nr 45.
37. *Stwarzamy „nowy“ Stary Rynek*, „Kronika Miasta Poznania“, R. 18: 1945, nr 1, s. 29—34.
38. *Na drodze do teorii sztuki ludowej*, „Lud“, t. 36: 1946, s. 163—184, i odbitka, Lublin, 1946, s. 24.
39. *Pomorze w programie badań etnograficznych*, Bydgoszcz, 1946 nr 12/26, wyd. Wydział Pomoroznawczy Instytutu Bałtyckiego.
40. *Polska kultura ludowa czynnikiem zespalałym Ziemie Odzyskane*, „Przegląd Zachodni“, Poznań 1946, nr 3, s. 979—990.
41. *Ludowa liryka zadusznia*, „Głos Wielkopolski“, wydanie A, R. 2; nr 301/605 z 1. XI. 1946, Poznań 1946.
42. *O styl i obyczaj rodzimy na Ziemiach Odzyskanych*, „Przegląd Zachodni“, R. 2: 1946, nr 1, s. 9—21.
43. *Zdobnictwo ludowe Ziemi Pyrzyckiej*, Poznań, 1946, wyd. Instytutu Zachodniego, s. 47.
44. *W Pyrzyckim Regionie*, „Głos Wielkopolski“, wyd. A, R. 2 1946, nr 338, s. 642, z dnia 8. XII.
45. *Boża gwiazdka w górze świeci*, „Głos Wielkopolski“, wyd. A, R. 2: 1946, nr 352, s. 656, z 22. XII.
46. *Planowanie muzeów etnograficznych na Pomorzu*, „Jantar“, R. 4: 1946, z. 2, s. 71—74.
47. *Nowe elementy w kulturze ludowej na Pomorzu*, „Jantar“, R. 4: 1946, nr 3, s. 26—33.
48. *Kultura litoralna i kontynentalna*, „Jantar“, 1946.

49. *Etnografia Wielkopolski w planowaniu niemieckim*, „Lud“, t. 37: 1947, s. 236—276.
50. *Nauczyciel jako opiekun sztuki ludowej. Trzeba wydobyć kulturalne skarby polskiej wsi*, „Rzeczpospolita“, 1947, nr 22.
51. *Etnografia w Kórniku*, „Rzeczpospolita“, nr 352.
52. *Sprawozdanie z działalności Zakładu Etnologii i Etnografii U.M.K. w Toruniu, za rok 1946—1947*, „Lud“, t. 36: 1947, s. 484—485.
53. *Łużyckie stroje ludowe*, [w:] *Łużycom Wolność*, Poznań 1946, s. 64—73.
54. *Nad jeziorem Gardzieńskim*, „Rzeczpospolita“, 1947, nr 273, 1947.
55. *Polskie grupy etniczne ludności rdzennej Pomorza*, „Slavia Occidentalis“, t. 9; 1948, s. 156—189; Odbitka, op. cit., Poznań, 1948, wyd. Instytut Zachodni.
56. *Kultura ludowa Pomorza Zachodniego*, [w:] *Pomorze Zachodnie* Poznań, 1948, wyd. Instytut Zachodni.
57. *Czego nie starla nawalnica (Relikty etnograficzne kultury ludowej)*, [w:] *Pomorze Zachodnie*, wyd. Instytut Zachodni, Poznań 1949, t. 2, cz. 1, s. 221—248, cykl: *Ziemie Staropolskie*, t. 2, cz. 1.
58. *Lice Ludu*, [w:] *Dolny Śląsk*, cz. 1, Poznań, 1948, wyd. Instytut Zachodni, s. 219—243 (razem z Wandą Brzeską).
59. *Twórczość ludowa. Rejsy*, Dodatek do „Dziennika Bałtyckiego“, 1949 z dn. 21. VIII. nr 34.
60. *Współczesna ceramika ludowa na Kaszubach*, „Polska Sztuka Ludowa“, R. 4: 1950, nr 7—12, s. 100—106.
61. Rec.: *Typy ludowe Kielisińskiego*, „Rzeczpospolita“, 1950.
62. *Ceramika kaszubska*, „Sztuka Ludowa“. 1951.
63. *Toruńscy etnografowie u Kaszubów*, R. 2: 1952, nr 23/44, Dodatek Literacki, „Nowy Tor“, z dn. 27—28. XII. 1952.
64. *Zakład Etnografii Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu*, Bałtycki nr 64, R. 9: 1953, dod. „Rejsy“ z 15—16. III.
65. *Etnografia bada przede wszystkim kulturę materialną ludu*, „Głos Uczelni“, R. 2: Toruń 1953, nr 3/6.
66. *Badania Pomoroznawcze*, „Głos Uczelni“, R. 2, Toruń, 1953, nr 6/9.
67. *Dyskusja o hafcie kaszubskim. Jedno czy wielobarwny?* „Dziennik Bałtycki“ nr 64, R. 9: 1953, dod. „Rejsy“ z 15—16. III.
68. *Kaszubski strój ludowy*, „Dziennik Bałtycki“, R. 9: 1953, nr 225, z dn. 20—21. IX.
69. *Na torach badawczych etnografii Pomorza*, „Głos Uczelni“, R. 2. Toruń 1953, nr 8/11.
70. *O wędzie, macy i buksach*, „Dziennik Bałtycki“, R. 9: 1953, nr 285, 1953 dod. „Rejsy“, z dn. 29—30. XI.
71. *Za dwa dzieci cały dzień*, „Dziennik Bałtycki“, R. 10: 1954, nr 24, z dn. 30—31. V. dod. „Rejsy“.

72. *Parczewski o stroju słowiańskim*, „Dziennik Bałtycki“, R. 10: 1954, nr 24, dod. Rejsy.
73. *Jeszcze o stroju kaszubskim. Wianek dziewczęcy i złotnica*, „Dziennik Bałtycki“, R. 10: 1954, nr 9, dod. Rejsy, z dn. 10—11.
74. *Idzie Kasiulka usznurowana...* „Dziennik Bałtycki“, R. 10: 1954 nr 33. dod. Rejsy, z dn. 7—8. II.
75. *Rozwój kultury ludu Pomorza tematem badań naszych etnografów*, „Życie Warszawy“, S. A, 1954, nr 45 z dn. 21—22. II.
76. *Siedem sznurków i paciorków miała u szyi...* „Dziennik Bałtycki“, R. 10: 1954. nr 17, dod. Rejsy, z dn. 25—26 IV.
77. *Trudności badawcze etnografa w terenie*, „Głos Uczelni“, R. 4, Toruń 1955, nr 3/24.
78. *Konkursy się ogłasza a efektów nie widać. W sprawie pamiątkarstwa na Wybrzeżu*, „Dziennik Bałtycki“, R. 10: 1955, nr 62/3337 z dn. 13—14. III.
79. *Na marginesie dyskusji o hafcie kaszubskim*, „Polska Sztuka Ludowa“, R. 9: 1955, nr 3, s. 170—172.
80. *Radło ziemniaczane na Pomorzu*, „Kwart. HKM, R. 4: 1956, nr 1, s. 112—122.
81. *Wyniki prac naukowo-badawczych Zakładu Etnografii U. M. K. Sprawozdania Towarzystwa Naukowego w Toruniu z dn. 7. I.—31. XII. 1953*, Toruń 1956.

ETNOGRAFIA I NAUKI POMOCNICZE HISTORII W PIERWSZEJ POŁOWIE XX W.

Wspomnienie o prof. Władysławie Semkowiczu

Sprawa ścisłego określenia zakresu etnografii i jej stosunku do innych nauk historycznych stała się specjalnie aktualna w ciągu ostatnich kilku lat w związku ze zmianami w strukturze organizacyjnej nauki polskiej i ustaleniem ram dla zespołowej pracy naukowej w oparciu o rozmaite instytuty nowo powstałej Polskiej Akademii Nauk. W tej sytuacji szukania na nowo, ostatnio dość luźnych — poza nielicznymi wyjątkami — kontaktów między dwiema dyscyplinami uniwersyteckimi o różnym w zasadzie zrębie warsztatu pracy i podobnym, gdy chodzi o zasadniczy kierunek zainteresowań przedmiocie badań, słuszone będzie przypomnieć niektóre dawniejsze momenty współdziałania tych nauk. Wiążą się one przede wszystkim z okresem ostatnich kilkunastu lat ub. wieku, oraz początkiem wieku obecnego, z nazwiskami K. Potkańskiego, F. Bujaka, W. Semkowicza i wielu innych. Wymienia tych uczonych jako współpracowników „Ludu“ wydany ostatnio indeks artykułów zawartych w czterdziestu rocznikach tego pisma. Można by nawet zaryzykować twierdzenie,

że nasilenie wspólnych kontaktów wiąże się przede wszystkim z działalnością „Ludu“, który dając im ostatnio wyraz, zwłaszcza w wydanym w 1954 roku tomie 41 (z artykułami B. Baranowskiego, J. Brody, J. Burszty, W. Hejnosza, A. H. Kaletki, Z. Kolankowskiego, G. Labudy, C. Łuczaka, W. Sobisiaka, S. Szczotki i in.), kontynuował dawniejsze tradycje sprzed pierwszej wojny światowej.

Silnie zarysowująca się w okresie międzywojennym specjalizacja różnych katedr historycznych jak również katedr etnologii i etnografii, następnie także socjologii, antropogeografii, prehistorii i wielu innych im pokrewnych dziedzin nauk społecznych, dążenie do sprecyzowania odrębnych zadań i odrębnych metod badawczych w oparciu o odmienne również typy źródeł osłabiło na ogół wzajemne kontakty między różnymi dziedzinami wiedzy. Utrzymały się one jednak w tym okresie na niektórych odcinkach badawczych. Wśród nich dziedziną tzw. nauk pomocniczych historii zajmuje jedno z pierwszych miejsc.

Rozbudowanie nauk pomocniczych historii, jako odrębnej dyscypliny naukowej, wiąże się ze zrozumieniem roli, jaką w postępowaniu badawczym, prowadzącym do odtworzenia minionego procesu historycznego, spełnia właściwa formalna i rzeczowa analiza źródła historycznego, przekazującego nam związane z tym procesem fakty. U podłoża rozwoju tej dziedziny wiedzy, a zarazem umiejętności technicznych, leży ten sam postulat udostępnienia badaczowi naszej przeszłości historycznej szerokiej podbudowy faktów dotyczących różnych okresów i różnych grup ludzkich jak również różnych dziedzin ludzkiego działania (poprzez sumienne zestawienie źródeł, a następnie umiejętne ich odczytanie), który m. in. jeszcze na przełomie XVIII i XIX w. zapoczątkował również terenowe prace etnograficzne¹. Nic też dziwnego, że dla niektórych przedstawicieli nauk pomocniczych historii etnografia nie tylko stanowiła naukę posiłkującą², lecz również podobnie jak paleografia, dyplomatyka, sfragistyka, numizmatyka, heraldyka czy geografia historyczna była jedną z tych usługowych umiejętności, które pozwalały z przekazu niezrozumiałego dla niespecialisty odczytać i objaśnić szereg nowych faktów. Pomagały w tym wnioski z analogii pomiędzy wytworami i instytucjami różnych czasów i różnych ludów. Budowano je zresztą nie zawsze krytycznie, najczęściej jeszcze w oparciu o koncepcje ewolucjonistów drugiej połowy ub. w.

To uznanie usługowej roli etnografii jako pomocniczej nauki historii (niezależnie od przyznawania jej, podobnie zresztą jak niektórym innym naukom pomocniczym, własnych celów badawczych, dążenia do opracowywania własnej syntezy w oparciu o jej właściwe źródła) nie znalazło

¹ Por. A. Kutrzebianka, *Rozwój etnografii i etnologii w Polsce*, Kraków 1948, s. 506.

² *Encyklopedia nauk pomocniczych historii według wykładów prof. dr W. Semkowicza*, wyd. 3, Kraków 1946, s. 2.

odbicia w uniwersyteckich podręcznikach, a raczej skryptach nauk pomocniczych historii, wydawanych w okresie międzywojennym i bezpośrednio po ostatniej wojnie przez prof. W. Semkowicza i następnie przez prof. A. Gieysztora³. Miało jednak pokrycie w niejednej wypowiedzi pierwszego z nich, w okresie międzywojennym i pierwszych lat po wojnie profesora historii Polski i nauk pomocniczych Uniwersytetu Jagiellońskiego. Znalazło również wyraz w jego pracach i w dużym — przez cały okres naukowej i pedagogicznej działalności — zainteresowaniu dla bliskich etnografii tematów badań. W kierowaniu ku etnografii uczniów (wśród nich F. Gawełka); w udziale w komitetach naukowych organizujących prace zespołowe m. in. z udziałem etnografów, jak np. Komitet Wydawnictw Śląskich PAU, we współudziale w zakładaniu krakowskiego Muzeum Etnograficznego itp. w podnoszeniu przy różnych okazjach znaczenia pracy na pograniczu etnografii oraz historii politycznej, gospodarczej, również historii prawa różnych okresów historycznych, w tym także najżywiej go interesującej historii wieków średnich.

Omówienia sylwetki prof. W. Semkowicza zabrakło w dotychczasowych tomach *Ludu* obok sylwetki Fr. Bujaka⁴, w podobny sposób, choć na odmiennych odcinkach tematycznych, zainteresowanego pracą na pograniczu etnografii i innych nauk historycznych. Lukę tę chcemy zappełnić obecnie przypominając w rocznicę śmierci naszego profesora garść dat i faktów najważniejszych.

Władysław S e m k o w i c z (9. V 1878—19. II 1949) należał do najwybitniejszych uczonych polskich, których działalność naukowa przypada na pierwszą połowę XX w. Urodzony 9. V. 1878 r. we Lwowie, syn Aleksandra Semkowicza, znanego historyka, profesora uniwersytetu lwowskiego, dyrektora biblioteki uniwersyteckiej, członka-korespondenta Akademii Umiejętności i długoletniego redaktora „Kwartalnika Historycznego” wcześniej pod czujną, a wytrawną ręką ojca wchodził w poważne prace naukowe. Znakomita — jeśli chodzi o opanowanie historycznej techniki badawczej, zwłaszcza mediewistycznej — szkoła Oswalda Balzera dopełniła reszty. Semkowicz uczęszczał na seminarium Balzera, równolegle zaś pracował naukowo pod kierunkiem tegoż uczonego przez dwa lata jako zastępca aplikanta w Krajowym Archiwum aktów grodzkich i ziemskich we Lwowie. Półroczny (1902—1903) pobyt w Rzymie, w charakterze stypendysty Akademii Umiejętności, i związane z nim prace naukowe i archiwalne rozszerzyły horyzonty młodego uczonego i wydatnie wzbogaciły zasób jego wiedzy. Dłuższa praca pedagogiczna w szkole średniej (1901—1914/1915) dała mu doskonałe przygotowanie dydaktyczne, które później wyróżniało go

³ J. w., ponadto A. Gieysztor, *Zarys nauk pomocniczych historii*, Warszawa 1948, wyd. 3, rozszerzone przy współudziale S. Herbsta, t. 1, 2.

⁴ S. Szczotka, *Profesor dr Franciszek Bujak*, „Lud”, t. 41: 1954, s. 7—26.

wśród uniwersyteckich wykładowców⁵. Jeśli chodzi o etnografię, zetknął się z nią w Rzymie w latach 1902/1903 poprzez zwiedzanie zbiorów i uczęszczanie na odczyty etnologiczne. Nie mógł również, związany z O. Balzerem, nie być świadkiem starań tego ostatniego o utworzenie we Lwowie katedry etnologii w 1910 r., jak i nie mógł nie zetknąć się tamże z wykładami S. Ciszewskiego, a następnie J. Czekanowskiego.

W 1909 r. rozpoczął Władysław Semkowicz na uniwersytecie lwowskim wykłady jako prywatny docent w zakresie nauk pomocniczych historii. W 1914 r. rozszerzył zakres habilitacji na dziedzinę historii średniowiecznej. Z dniem 1. X. 1916 objął katedrę nauk pomocniczych historii na Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie oraz kierownictwo związanego z nią Gabinetu Nauk Pomocniczych Historii U. J. Gabinet rozwinął się, dzięki staraniom Semkowicza, w 1921 r. w samodzielne Seminarium Nauk Pomocniczych Historii U. J., wyodrębnione z ogólnego Seminarium Historycznego U. J. Na tym stanowisku pracował odtąd Semkowicz nieprzerwanie aż do 1939 r., kiedy brutalna przemoc hitlerowska oderwała go od warsztatu pracy (6. XI. 1939) i wtrąciła wraz z ogółem profesorów U. J. do obozu koncentracyjnego w Oranienburgu, gdzie — jako jeden z bardzo nielicznych — wyjątkowo długo został przetrzymany. Po wojnie wracał jeszcze dwukrotnie na krótko na swe stanowisko, ale o dłuższej i regularnej pracy uniwersyteckiej nie było już mowy.

Obok pracy uniwersyteckiej W. Semkowicz brał nader żywy udział w pracach instytucji i towarzystw naukowych. Zbyt długo byłoby wliczać ich listę i szereg piastowanych godności. Ograniczyć się wypadnie do najważniejszych: Od 1919 r. był członkiem-korespondentem PAU, od 1923 członkiem czynnym; z jego inicjatywy powstała w 1921 r. Komisja atlasu historycznego Polski PAU, której niebawem został przewodniczącym. Od 1926 r. był przewodniczącym Komisji Historycznej PAU; od 1926 sekretarzem, a od 1945 dyrektorem Wydziału Historyczno-Filozoficznego PAU; piastował również godność przewodniczącego Komisji Etnograficznej PAU (1934), był prezesem Polskiego Towarzystwa Heraldycznego (od 1925, prezesem honorowym od 1932), oraz wiceprzewodniczącym Polskiego Towarzystwa Historycznego (od 1934). W latach 1932—1939 był sekretarzem Komitetu Wydawnictw Śląskich PAU i czynnym organizatorem prac i wydawnictw tego Komitetu, zaś od 1947 r. jego dyrektorem.

Bibliografia prac naukowych Władysława Semkowicza obejmuje ponad 300 pozycji z lat 1897—1949⁶. Są to oczywiście głównie prace z zakresu

⁵ W ustaleniu szeregu dat biograficznych korzystaliśmy z materiałów zebranych i udostępnionych nam przez Panią Jadwigę Semkowiczową.

⁶ O. Łaszczyńska, *Bibliografia prac W. Semkowicza*, „Roczniki Historyczne”, Poznań t. 18: 1949, s. 462—483; oraz J. Semkowiczowa, *Zestawienie prac Władysława Semkowicza wraz z ważniejszymi recenzjami o tychże pracach (rękopis)*.

jego specjalności, tj. tzw. nauk pomocniczych historii. Działalność uniwersytecką zainaugurował Semkowicz wykładem habilitacyjnym z zakresu paleografii⁷. *Paleografia łacińska* zamyka również jego działalność naukową, jako najobszerniejsze, najbardziej dojrzałe i syntetyczne spośród jego dzieł, jakkolwiek niewykończone i wydrukowane już po śmierci autora⁸. Nie paleografia jednak była dyscypliną, której Semkowicz najwięcej poświęcał uwagi. Były nią badania genealogiczno-heraldyczne. Semkowicz dostrzegał trafnie całą słabość syntez naukowych Bobrzyńskiego, Smolki, Małeckiego i Piekosińskiego, którzy usiłowali rozwiązać zagadnienie genezy społeczeństwa polskiego i państwa polskiego drogą przyjętą z góry teorii. Przeciwwstawił im metodę monograficznego i szczegółowego opracowania poszczególnych rodów rycerskich, spodziewając się tą drogą dojść w etapie końcowym, po zgeneralizowaniu wyników, do „wysiedzenia genezy szlachty polskiej, a w ślad za tym innych, związanych z nią węzłami społeczno-gospodarczymi warstw ludności w Polsce“, oraz do „wykrycia roli dziejowej rycerstwa polskiego, jako najważniejszego w państwie średniowiecznym obok monarchii czynnika politycznego“⁹. Badania heraldyczno-genealogiczne zamierzał powiązać jak najściślej z badaniami genealogiczno-topograficznymi. Więcej nawet, już w 1904 r. miał gotowy plan opracowania mapy wielkiej własności ziemskiej w Polsce w dwóch przekrojach: a) z okresu wczesnohistorycznego, b) z drugiej połowy XV w. — i szkicował próbkę tego rodzaju mapy¹⁰. Ten zasadniczy i ostateczny cel, jaki stale przyświecał prowadzonym przez samego Semkowicza, a niebawem i przez grupę jego uczniów badaniami monograficznym, poświęcony był poszczególnym rodom, a także klasztorom, czy dawnym terytorialnym jednostkom administracyjnym. Praca była bowiem określona na szeroką skalę, przewidywała wiele ogniw przygotowawczych (które same dla siebie stanowiły zamknięte tematy), to też mimo włożonego w nią wysiłku dziesiątek lat swego życia, mimo utworzenia i redagowania przez Semkowicza specjalnych czasopism naukowych („Miesięcznik Heraldyczny“ 1908—1915 i „Rocznik Heraldyczny“ 1908—1932) nie zdołał on już za swego życia przejść do drugiej, syntetycznej fazy badań nad problemem. Rzecz jasna, że Semkowicz zdawał sobie sprawę, iż same badania genealogiczno-heraldyczne nie wystarczą do ostatecznego rozwiązania węzłowych zagadnień z historii społecznej i ustrojowej. Dlatego też prowadził energiczne badania w zakresie historii ustroju i historii społecznej, żeby tylko wspomnieć jego prace *Nagana i oczyszczenie szlachectwa w Polsce XIV i XV wieku* (1899), *Włodycy polscy na tle porów-*

⁷ W. Semkowicz, *Paleografia łacińska* „Przegląd Historyczny“, Warszawa, t. 9: 1909, s. 215—227.

⁸ W. Semkowicz, *Paleografia łacińska*, Kraków 1951, ss. XV, 598.

⁹ Z własnoręcznego Curriculum vitae z 1907 r.

¹⁰ Z listu do ojca (9. X. 1904).

nawczym słowiańskim (1908/1909), czy *Uwagi nad pochodzeniem i rozsieleniem rycerstwa polskiego wieków średnich* (1912). W tym też kierunku podążał jego uczeń, Marian Friedberg, w pracach o klienteli świeckiej biskupów i o możnowładztwie. Friedberg też był tym, który pokusił się — jeszcze za życia Semkowicza — o syntetyczne opracowanie genezy społeczeństwa i państwa polskiego, wykorzystując cały dorobek szczegółowych badań monograficznych tak intensywnie prowadzonych przez Semkowicza i jego szkołę¹¹.

Wspomniane już studia genealogiczno-topograficzne popychały Semkowicza w kierunku tzw. geografii historycznej. W tym samym kierunku działały jego zainteresowania i — dodajmy — systematyczne uniwersyteckie studia z zakresu geografii, pogłębiane w latach późniejszych. Na polu geografii historycznej trwale zapisał się Semkowicz jako autor znakomitych map historycznych Polski, wydanych częścią jako mapy ściennie, częścią zaś, wspólnie z prof. C. Nankem (który opracował mapki do dziejów powszechnych), jako Szkolny atlas historyczny (1932). Z prac monograficznych najważniejszymi były rozprawy: *Geograficzne podstawy Polski Chrobrego* (1925) i *Historyczno-geograficzne podstawy Śląska* (1930). Była już mowa o jego inicjatywie i kierowaniu pracami Komisji dla Atlasu Historycznego Polski PAU, której najdojrzalszym dziełem była wydana w 1933 r. *Mapa województwa krakowskiego w dobie Sejmu Czteroletniego*, praca zbiorowa pod redakcją Semkowicza. Mapa ta nieraz jest wykorzystywana także w pracach etnografów.

Osobną a nas specjalnie interesującą tutaj grupę prac stanowią te wszystkie, które można określić jako etnograficzne. Są to zarówno drobne przyczynki archiwalne jak własne prace terenowe drukowane w „Ludzie“ i „Wiśle“ od r. 1900¹² przez kilka następnych lat¹³. Przynoszą one materiały do zwyczajów ludowych, zagadek, pieśni zbieranych w okolicach Brzeska. Od 1920 r. datuje się zainteresowanie W. Semkowicza aktualnymi zagadnieniami Spisza, Orawy i Okręgu Czadeckiego, a także Śląska Cieszyńskiego i Górnego. W tym czasie obok wielu map i memoriałów urzędowych opracowuje również popularne artykuły, które drukuje

¹¹ M. Friedberg, *Klientela świecka biskupstwa krakowskiego w wieku XII—XIV. Ze studiów nad organizacją społeczeństwa w Polsce średniowiecznej*, [w:] *Studia hist. ku czci S. Kutrzeby*, t. 1, 1938, s. 165—216; tenże, *Kultura polska a niemiecka*, Poznań 1946.

¹² Dwa przyczynki do historii wierzeń ludowych (z aktów sądowych z XVII w.), „Lud“ t. 6: 1900, s. 385—391 i odb.; *Pieśń o królu Sobieskim*, „Wiśla“, t. 14: 1900, s. 187—188; *Zagadki ludowe z okolic Brzeska*, tamże s. 684—685; *Niektóre zwyczaje na Boże Narodzenie (wieś Łoniowa pow. Brzesko)*, tamże s. 814.

¹³ W r. 1901 drukuje w „Wiśle“ *Krakowiaki ze wsi Łęki i pieśń ze wsi w pow. brzeskim*; w 1908 r. *Zagadki i legendy ze wsi Łoniowy. Niedźwiedzy*. W 1904 r. w „Ludzie“ opisuje zwyczaje Bożego Narodzenia

„Ziemia“, „Gazeta Podhalańska“, „Dziennik Cieszyński“¹⁴. Łączy on w nich spojrzenie historyka — archiwisty ze spojrzeniem etnografa, obserwującego współczesne życie wsi, szukającego śladów jej przeszłości kulturalnej i jej etnograficznej przynależności. Ten ostatni взгляд decyduje o podjęciu pracy nad dwutomowym wydawnictwem *Materiałów źródłowych dla Górnej Orawy* (1932, 1939), przynoszącym wiele cennych dla etnografa wiadomości. Etnografii w znacznej mierze poświęcone są również karty wydanej pod redakcją Semkowicza dwutomowej pracy *Słowacja i Słowacy* (1937, 1938).

Wspomniane prace i przyczynki, tematycznie związane z kulturą ludową, są niewątpliwie wyrazem szerokiego zakresu zainteresowań uczonego-historyka i jego dążenia do udostępnienia różnego typu źródeł. Są jednak tylko drobnym uzupełnieniem podjętej przez niego szerokiej akcji wydawnictw źródłowych, jak *Akta Unii* (1932) wydane wspólnie z S. Kutrzebą, czy *Kodeks katedry wileńskiej* (1938—1948) wydany wspólnie z J. Fijałkiem, które pozostaną na długo wzorowym wydawnictwem źródłowym, żeby nie powiedzieć niedościgłym wzorem techniki wydawniczej, podobnie zresztą, jak wydane wspólnie z J. Łosiem (1934) *Kazania świętokrzyskie*. Olbrzymia praca lat kilku dziesiątek włożona została również w przygotowanie wydawnictwa roczników polskich wieków średnich.

O zainteresowaniach etnograficznych Władysława Semkowicza świadczą nie tylko wspomniane przyczynki źródłowe, stanowiące, jak wynika z przytoczonych przykładów, stosunkowo niewielki procent innych publikacji nie związanych bezpośrednio z zakresem kultury ludowej. W początkach swojej pracy na Uniwersytecie Jagiellońskim, w latach 1916—1917, podejmuje Władysław Semkowicz, również takie tematy, jak geneza pisma w świetle badań etnograficznych¹⁵ i *Przysięga na słońce* (studium porównawcze, prawno-etnologiczne), do której powróci po raz drugi bezpośrednio przed drugą wojną światową (1938)¹⁶. W tych pracach da się poznać jako zwolennik tylorowskiej koncepcji przeżytku kulturalnego, który, zanotowany w identycznej formie w szeregu różnych kultur, różnych epok, upoważnia go do wyciągnięcia wniosku o powszechność opisywanego zwy-

¹⁴ W. Semkowicz, *Z dziejów Spisza*, „Ziemia“ t. 6: 1920, nr 4, s. 108—109; tenże, *Śladami polskiej kultury na Spiszu*, „Orli Lot“, t. 1: 1920, nr 3, s. 24—26 z mapką; tenże, *Niedzica*, tamże, t. 2: 1921 nr 1, s. 7—10; tenże, *Jaworzyna w świetle praw historycznych*, „Ziemia“, t. 7: 1922 nr 11, s. 306—312 z mapką; tenże, *Z wędrówek po Orawie*, „Orli Lot“, t. 5: 1924 nr 4—5, s. 67—72; tenże, *Z dziejów zbójnictwa na Orawie*, „Ziemia“ t. 16: 1931 nr 8—10, s. 180—183.

¹⁵ „Ziemia Lubelska“, 20 II 1917 nr 93.

¹⁶ W. Semkowicz, *Przysięga na słońce*, [w:] *Księga Pam. ku czci B. Orzechowicza*, t. 2, Lwów 1916, s. 304—377 i odb. Kraków s. 75; tenże, *Jeszcze o przysiędze na słońce* [w:] *Studia hist. ku czci S. Kutrzeby*, Kraków 1938, t. 1; s. 429—444 i odb.

czaju w odległych epokach historycznych. W nowym opracowaniu po 20 latach autor uzupełnia zestawione poprzednio szeroko dane porównawcze nowym materiałem zaczerpniętym z polskich źródeł pisanych XIV—XVIII wieku oraz z niektórych przekazów tradycji ustnej zanotowanych w XIX i XX w. Stwierdza zachowanie się tego ciekawego zwyczaju prawnego nie tylko, jak poprzednio sądził, jedynie u szlachty, lecz również w prawie miejskim i w zwyczajach chłopskich. Z poświadczonych przez cytowane źródła powszechności zwyczaju wnioskuje, że jest to zwyczaj rodzimy polski i słowiański. W ten sposób dwie redakcje ciekawego tekstu są do pewnego stopnia również i odbiciem dwóch różnych w swoim zasadniczym zrębie kierunków zainteresowań kulturą ludową, z których pierwszy wykazać chce jej archaiczność, drugi trwałą etniczną przynależność niektórych charakterystycznych jej składników.

Dalszym dowodem powiązań W. Semkowicza z pracami etno- i ludoznawczymi jest również fakt, że w rzędzie dużej liczby redagowanych przez niego wydawnictw zbiorowych i czasopism nie zabrakło i takich jak: „Pamiętnik Tow. Tatrzańskiego“ za lata 1919—1920¹⁷, poszczególne zeszyty „Ziemi“ w latach 1923 i 1931¹⁸ oraz wspomniana już Biblioteka Słowacka. Dowodem zrozumienia znaczenia działalności niektórych instytucji etnograficznych jest wreszcie stosunek, jaki cechuje do nich. W. Semkowicza jako autora prac programujących i oceniających osiągnięcia w dziedzinie pracy naukowej różnych ośrodków¹⁹.

Józef Mitkowski i Anna Kutrzeba-Pojnarowa

PROFESOR FELIKS PRZYJEMSKI

W lutym 1936 r. Krakowski Oddział Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego stracił jednego z najlepszych i najaktywniejszych członków w osobie nagle zmarłego prof. Feliksa Przyjemskiego.

Feliks Przyjemski urodził się w 1881 r. w Leszczańcach koło Buczacza. Pierwsze nauki pobierał w szkołach Buczacza i Stanisławowa, do gimnazjum uczęszczał we Lwowie, tam również rozpoczął studia uniwersyteckie, słuchał wykładów z filologii klasycznej, a także polonistyki u profesorów Bruchnalskiego i Pilata. Równie zamilowany w języku i kulturze antycznej jak w pięknie ojczystej mowy i literatury oddawał się nauce z zapałem. Na studiach polonistycznych Feliks Przyjemski zajmował się przede

¹⁷ „Pamiętnik Towarzystwa Tatrzańskiego“, T. 37, Kraków 1920.

¹⁸ Zeszyty poświęcone Krakowowi i Orawie.

¹⁹ Por. „Życie naukowe Krakowa“, „Nauka Polska“, t. 23: 1938, s. 25—108 i t. 24: 1939, s. 43—166 i nadb. Warszawa 1939 s. 25—231.

wszystkim okresem romantycznym, czego wynikiem była dysertacja o działalności Filomatów i jej głównych inicjatorach Mickiewicz i Zanie.

Inteligencja i duże zdolności, bystry i krytyczny umysł, ogromna pracowitość i rzetelność w pracy, niepospolita erudycja oraz nienasycony głód wiedzy i prawdziwa pasja naukowa rokowały Feliksowi Przyjemskiemu piękną przyszłość na polu nauki.

Sprawy potoczyły się jednak inaczej. Rodzina i środowisko inteligenckie z którego pochodził Przyjemski, obdarzyło młodego człowieka wyruszającego w świat sporym kapitałem kulturalnym — materialnej podpory zapewnić mu jednak nie mogło. Toteż od pierwszych lat gimnazjalnych Feliks Przyjemski zarabiał na życie i „czesne“ lekcjami. Tak było w gimnazjum, tak i potem na studiach uniwersyteckich. A lekcji tych trzeba było dawać sporo, aby opędzić najważniejsze codzienne potrzeby, zapłacić za mieszkanie, mieć na niezbędne podręczniki i książki. Młody Przyjemski pracuje w tym okresie szalenie — mierzy „siły na zamiary“. Studia na dwóch wydziałach wypełnione niezmordowaną pracą naukową, kilka godzin lekcji dziennie, a ponadto od najwcześniejszych lat praca społeczna, która w czasie studiów uniwersyteckich przybrała już poważne rozmiary — oto tryb życia Feliksa Przyjemskiego w latach uniwersyteckich. Nie potrafił on chłonać wiedzy i rozwijać umysłu w izolacji od otoczenia, przeciwnie, silnie rozwinięty instynkt społeczny zbliżał go do ludzi, kazał mu dzielić się z nimi nabytymi umiejętnościami i doświadczeniami. Przyjemski był duszą licznych organizacji studenckich o charakterze naukowym, ponadto członkiem Czytelni Akademickiej, której celem było gruntowne pogłębianie wiedzy swoich członków. Píše wiele referatów i artykułów, odczytywanych i dyskutowanych na zebraniach Czytelni i swoim niestępnym i niezmierzonym entuzjazmem pociąga za sobą innych. Prowadzi życie wypełnione po brzegi wyteżoną pracą, ale daje mu to ogromne zadowolenie, a dałoby i pełnię szczęścia, gdyby nie smutna rzeczywistość, która wkrótce każe mu pożegnać się z myślą o pracy naukowej. Brak etatu na uniwersytecie, konieczność pomagania rodzinie, zmuszają tak świetnie zapowiadającego się filologa do podjęcia pracy zarobkowej, odsuwającej go na długo, a może na zawsze od uczelni.

Feliks Przyjemski w drugim etapie swojego życia poświęca się pracy nauczycielskiej — najpierw we Lwowie, potem w Przemyślu. Wykłada w gimnazjach język polski, łacinę i grekę i okazuje się, że jest urodzonym pedagogiem, ma wspaniałe podejście do młodzieży, potrafi zaskarbić sobie jej zaufanie i ostatecznie zdobywa ją całkowicie zawsze równym i pogodnym usposobieniem, łagodnością, taktem, wyrozumiałością i opanowaniem i ogromnym optymizmem życiowym.

Lata 1910—1920 zajmuje Feliksowi Przyjemskiemu praca pedagogiczna i społeczno-kulturalna. W owym czasie istniało w Przemyślu wiele skłóconych z sobą organizacji i towarzystw społecznych. Wielką zasługą prof.

Przyjemskiego było doprowadzenie po kilku latach pracy do fuzji owych organizacji pod wspólnym zarządem, przy czym jednomyślnie zostaje obrany przewodniczącym Zjednoczenia Towarzystw Polskich. Feliks Przyjemski był również jednym z założycieli Muzeum Przemyskiego i przez cały czas pobytu w Przemyślu dbał i starał się usilnie o dalszy rozwój świeżo założonej placówki kulturalnej. Prof. Przyjemski zajmuje się w czasie przemyskiego dziesięciolecia również publicystyką. Redaguje periodyk kulturalno-społeczny pt. „Ziemia Przemyska“, w którym publikuje wiele artykułów, poza tym dużo pisze i publikuje w ogólnej prasie krajowej. Na łamach prasy, w szkole, na mównicy w czasie zebrań, gdzie tylko się da — walczy z ciemnotą i zacofaniem, domaga się oświaty i kultury, nauki i dobrych, a tanich książek dla robotników i dla wsi.

Rozpoczętą pracę zostawia Feliks Przyjemski młodszemu następcowi, gdy wezwany przez ministra obejmuje na świeżo odzyskanych ziemiach, na Pomorzu stanowisko kuratora szkół średnich w Toruniu.

Po zorganizowaniu pracy w Toruniu — prof. Przyjemski zostaje w 1926 r. przeniesiony do Krakowa na stanowisko naczelnika wydziału szkół średnich. Mimo, że praca organizacyjna w szkolnictwie zabiera mu wiele czasu, Feliks Przyjemski pragnie jak dawniej być w bliższym kontakcie z młodzieżą. Z ramienia kuratorium zostaje więc opiekunem harcerstwa, a owo urzędowe opiekunstwo rychło przeradza się w obopólną przyjaźń młodzieży z profesorem. Organizuje wspólne wycieczki krajoznawcze, w czasie których przemierzają wzdłuż i wszerz całą niemal Polskę, zachwycając się zabytkami miast i miasteczek oraz krajobrazem i folklorem wsi polskiej. Zamiłowanie ludoznawcze, rozbudzone w czasie studiów nad epoką polskiego romantyzmu, kontynuowane przez długie lata pozostało Feliksowi Przyjemskiemu do końca jego dni. Jeszcze w ostatnich latach życia urządził piesze wędrówki wakacyjne od wsi do wsi — w poszukiwaniu ginącego folkloru. (Część zapisków i materiałów posiada archiwum Krakowskiego Oddziału PTL — większa część jednakże zginęła).

Długoletnie i bardzo bliskie kontakty z młodzieżą skłoniły prof. Feliksa Przyjemskiego do napisania pracy pt. *O polski system wychowawczy*.

W 1930 r., wszedłszy w konflikt z ministrem, Feliks Przyjemski zgłasza dymisję i przechodzi na emeryturę. Nie potrafi jednak długo bezczynnie siedzieć. W niedługim czasie prowadzi prywatne seminarium nauczycielskie, a po latach, z jego szkoły wychodzą pierwsi świetnie przygotowani do zawodu pedagodzy. W czasie okupacji prof. Przyjemski z całym zapalem prowadził tajne komplety w Krakowie i w okolicznych wsiach. Po skończonej wojnie wykładał język polski w gimnazjum w Krakowie oraz w liceum administracyjno-handlowym.

Po wojnie Feliks Przyjemski został członkiem PTL, z ramienia Towarzystwa jeździł w teren i kontynuował swoje badania folklorystyczne.

których wyniki referował na zebraniach Oddziału PTL oraz wygłaszał je jako odczyty popularne w szkołach.

Jednocześnie prof. Przyjemski stale interesował się zagadnieniami filozoficznymi i literackimi, w związku z czym bywał stałym uczestnikiem zebrań literackich odbywających się w PAN-ie. Tuż przed śmiercią napisał dwie prace: *O religii Słowian* oraz *Źródła podań o Kraku i smoku wawelskim*.

Wszyscy, którzy znali prof. Przyjemskiego, głęboko i boleśnie odczuli Jego przedwczesne odejście — ale pamiętać o Nim będą zawsze.

Irena Nizińska

INŻYNIER KAZIMIERZ MARIA OSIŃSKI

W dniu 4 lutego 1956 r. zmarł w Przemyślu w wieku 72 lat inż. architekt Kazimierz Maria Osiński, założyciel (1909) i długoletni kustosz Muzeum Ziemi Przemyskiej w Przemyślu. Zmarły był niestrudzonym pracownikiem na niwie społecznej i położył niespożyte zasługi w dziedzinie ochrony zabytków dawnej kultury i dziejów Przemyśla i okolicy. Z jego inicjatywy, za jego zachętą i przykładem powstawały inne regionalne muzea w Sanoku, Jarosławiu i Rzeszowie. Inżynier Osiński, jako jeden z członków założycieli Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Przemyślu w r. 1909, oddając nowo założonej instytucji swą cenną bibliotekę rodzinną położył w ten sposób podwaliny pod późniejszą pracę naukową i wydawniczą tej naukowej placówki w Przemyślu. Aż po drugą wojnę światową jako członek zarządu i dyrekcji T.P.N. w Przemyślu, pracował nad wydaniem siedmiu Roczników Przemyskich, zawierających prace monograficzne poświęcone ziemi przemyskiej oraz obszernie sprawozdania zarządu z wielostronnej działalności Towarzystwa. W roczniku III drukował swą pracę pt. *Wykopaliszko w Budach Łańcuckich z epoki młodszej okresu cesarstwa rzymskiego* („Rocznik Przemyski, t. 3, Przemyśl, 1922). Należał do wielu towarzystw naukowych, popularno-naukowych, do różnych związków i był niestrudzonym pracownikiem na niwie społecznej; nie ma instytucji, czasopisma czy placówki kulturalnej Polski południowej, w której nie przewijałoby się nazwisko inż. Osińskiego, zawsze czynnego i ofiarnego, czy to Związek Muzeów w Polsce, czy urzędy konserwatorskie, czy prasa codzienna lub okresowa — wszędzie figuruje imię tego nad wyraz zasłużonego działacza kulturalnego.

Inż. Osiński, jako członek Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego, położył też duże zasługi dla polskiej etnografii przez zgromadzenie i zabezpieczenie licznych zabytków kultury ludowej dorzecza średniego biegu Sanu i stworzenie działu etnograficznego w Muzeum w Przemyślu. Rów-

nież wiele czasu i miejsca poświęcał zagadnieniu ochrony kultury ludowej, (w swej pracy konserwatorskiej ratując od zagłady architekturę drewnianą), pracy popularno-naukowej, szeroko prowadzonej w ciągu wielu lat akcji odczytowej i na łamach redagowanego przez siebie tygodnika „Ziemia Przemyska“, w pracy nauczycielskiej był bowiem wykładowcą w Szkole Budownictwa w Jarosławiu.

Inż. Osiński należał od swej młodości do socjalistycznych ugrupowań młodzieżowych, tam zaprawiał się w służbie społecznej i do końca życia pozostał wierny młodzieńczym ideałom, składając owoc swej pracy i wysiłek całego życia — Muzeum w Przemyślu — w darze społeczeństwu ukochanego rodzinnego miasta.

Krzysztof Wolski

Irena Nizińska

BADANIA NAD KULTURĄ PODHAŁA W LATACH 1951—1956¹

Podhale, ze względu na specyficzną odrębność kultury ludowej, głównie dla bogatej sztuki i folkloru, od dawna, szczególnie zaś od czasów Chałubińskiego było terenem licznych eksploracji badaczy różnych dyscyplin naukowych. Lata wojenne i okupacja przerwały już rozpoczęte prace i uniemożliwiły zainicjowanie nowych poszukiwań. Dopiero po zakończeniu wojny Podhale, podobnie jak i inne regiony Polski, stało się znów przedmiotem ożywionych badań. Niniejsze sprawozdanie obejmuje prace, które prowadzone były w latach 1951—1956².

W powojennych badaniach na Podhalu reprezentowane były prawie wszystkie naukowe i specjalistyczne instytucje zajmujące się kulturą ludową, a ponadto brali w nich udział badacze indywidualni. Kontynuowali swoje przedwojenne badania wytrawni naukowcy, znawcy i miłośnicy Podhala, a obok nich przystępowały do pracy młode, o dużych ambicjach zespoły, pragnące rozwiązania nie rozszyfrowanych problemów, zgłębienia nie ruszanych dotąd przez poprzedników zagadnień.

Permanentne prace na Podhalu prowadziło przede wszystkim Muzeum Tatrzańskie w Zakopanem, jako gospodarz terenu oraz jako ośrodek specjalnie do tego celu powołany. Praca naukowa w Muzeum Tatrzańskim, podobnie zresztą jak i w innych muzeach, toczyła się dwoma nurtami.

¹ Referat wygłoszony w dniu 28. IX. 1956 r. na Sesji Podhalańskiej P.T.L. w Zakopanem.

² Materiały do sprawozdania zbierałam drogą ankiet rozsyłanych do różnych instytucji oraz indywidualnych badaczy, a także przez bezpośredni kontakt z takimi instytucjami naukowymi i ośrodkami badawczymi, które prowadziły na Podhalu dłuższe i na większą skalę zakrojone badania. Metoda ankietowa dała tylko częściowe wyniki. Większość interpelowanych ośrodków i badaczy indywidualnych nie nadesłała odpowiedzi. Zdaję sobie sprawę z tego, że przegląd prac badawczych prowadzonych na Podhalu jest niekompletny, że posiada liczne luki, a ponadto szereg dysproporcji faktograficznych, spowodowanych niejednorodnym materiałem; stąd np. przebieg prac terenowych oraz wyniki niektórych eksploratorów, aczkolwiek niezwykle nieraz ważne i interesujące, na skutek skąpego materiału informacyjnego kwituję kilkoma zdaniem, to znów w wypadkach, gdy dysponuję nawet bardzo bogatym i szczegółowym materiałem, nie mogę go wykorzystać w pełni ze względu na szupłą ramę, w których winien zmieścić się krótki referat sprawozdawczy.

Pierwszy z nich zajmował się akcją chronienia i konserwacji zabytków kultury ludowej, drugi nurt obejmował popularyzację regionalnej kultury poprzez urządzenie stałych i okresowych wystaw, konkursów itp. W 1951 r. pracownicy Muzeum Tatrzańskiego wzięli czynny udział w przygotowaniu wystawy sztuki podhalańskiej w Zakopanem organizowaną przez Ministerstwo Kultury i Sztuki. Wystawa była wynikiem konkursu na haft i rzeźbę, który przyniósł nieoczekiwanie dobre rezultaty i pozwolił osiągnąć poważne cele artystyczne i społeczne. Tego samego roku pracownik Muzeum Helena Roj-Kozłowska kierowała krótkoterminowymi kursami w kilku miejscowościach powiatu nowotarskiego, jak np. Szlembark, Mانیowy, Dębno, mający na celu zaznajomienie młodzieży góralskiej z zapomnianą już techniką malowania na szkle.

Przejdźmy z kolei do problematyki interesującej pracowników Muzeum Tatrzańskiego oraz wyników badań terenowych przeprowadzanych w omawianym okresie na Podhalu. Dyrektor Muzeum prof. dr Juliusz Zborowski pracuje nad wieloma zagadnieniami. Głównym tematem jego pracy jest *Historia poznawania Podhala, badań krajoznawczych i etnograficznych*. Materiały do powyższej pracy, na które składają się stare rękopisy i druki, zaczął profesor Zborowski gromadzić jeszcze przed wojną, obecnie zaś znajdują się w stadium opracowywania. Podobnie zaawansowana jest druga praca, pisaną równoległe do wyżej wymienionej, która nosi tytuł: *Podania o Tatrach,, Szwedach i najeźdźnikach na Góralczyznę*. Ostatni temat frapuje autora od bardzo dawna, gdyż już w 1911 r., rozpoczął gromadzenie materiałów, w oparciu o zbiory archiwalne, oraz liczne i długotrwałe badania terenowe. Ponadto w opracowywaniu znajdują się *Dzieje Muzeum Tatrzańskiego* oraz *Dzieje Sekcji Ludoznawczej Towarzystwa Tatrzańskiego w latach 1911—1914*. W chwili obecnej Dyrektor Muzeum Tatrzańskiego oddaje do druku *Onomastica*, nazwiska osobowe na Podhalu opracowane na podstawie spisu ludności z 1910 r.

Mgr Edyta Starek, b. kustosz działu etnograficznego Muzeum Tatrzańskiego, dotąd zajmowała się strojem Spisza i Orawy, co nie wchodzi w zakres naszego sprawozdania obejmującego tylko teren Podhala. Poza strojem ludowym Edyta Starek opracowuje przetwórstwo lnu i wełny. Od 1953 r. gromadzi materiały terenowe z całego powiatu nowotarskiego, dotyczące wzmiarkowanego tematu. Poza tym przewidziane są badania dla celów porównawczych na terenie Sądecczyzny i Pogórza, graniczącego z Podhalem od północy. Szczególną uwagę poświęca autorka dynamice rozwoju narzędzi i związanej z nimi zmianie w procesach technologicznych przetwórstwa lnu i wełny, zmianie, widocznej również w rodzajach tkanin.

Mgr Wanda Jostowa w latach poprzedzających omawiany okres, a mianowicie w r. 1949 i 1950, pracowała nad zagadnieniem pożywienia na Podhalu, rezultatem zaś prowadzonych w tym czasie badań był artykuł,

który ukazał się w Ludzie³. W ostatnim roku sprawozdawczym mgr Jostowa opracowała na podstawie dawniejszych badań artykuł pod redakcją prof. Antoniewicza, o pasterstwie pt. *Pożywienie pasterzy podhalańskich*. Autorka zredagowała specjalny kwestionariusz, którym posługiwała się w czasie badań i na podstawie którego opracowała zebrane materiały.

W latach 1953—1955 mgr Jostowa gromadziła materiały oparte o źródła archiwalne i terenowe do zagadnienia emigracji zarobkowej na Węgry i do Polski, tj. na niziny b. Galicji i do b. Kongresówki. Autorkę interesuje wyłącznie emigracja sezonowa z terenu Podhala, mieszczącego się w dzisiejszych granicach powiatu nowotarskiego. Głównym problemem pracy Wandy Jostowej jest przegląd wszelkich zajęć rolniczych i pozarolniczych, którymi zajmowali się podhalańscy emigranci. Do tej pory przeprowadzone zostały badania w kilku wsiach Skalnego Podhala, jak np. Ciche, Zubsuche, Witów, Zakopane, Murzasichle. Rezultatem dotychczasowych poszukiwań są dwa artykuły, które ukazały się w „Wierchach“.

Jesienią 1956 r. rozpoczęła W. Jostowa wspólnie z mgr Mirosławem Michałowskim badania nad gospodarką na torfowiskach nowotarskich i orawskich. Obszerny program prac badawczych zakrojony jest na kilka lat. Na razie gromadzone materiały tylko w czasie jednodniowych wypadów z terenu właściwego Podhala, projektowany jest dłuższy pobyt na Orawie. W roku bieżącym przystąpiła do opracowywania tematu hutnictwa i górnictwa tatrzańskiego. Praca prowadzona będzie zespołowo, zaś W. Jostowa zajmie się zbadaniem sytuacji robotników w górnictwie i hutnictwie Podhala. W projekcie na przyszłość przewiduje się rozszerzenie tematu tak, aby obejmował on całą strukturę społeczno-ekonomiczną górnictwa i hutnictwa tatrzańskiego. Praca powyższa opierać się będzie wyłącznie na źródłach archiwalnych. Do tej pory przebadano archiwum w Kórniku. Materiał dotyczący zagadnienia jest skąpy i fragmentaryczny, toteż publikacja musi się ograniczyć wyłącznie do uporządkowanych materiałów. Termin ukończenia pracy nie został jeszcze ustalony.

Mgr Maria Średniawa w tym roku gromadziła materiał do pracy *Drzeworyty ludowe w zbiorach Muzeum Tatrzańskiego*.

Komisja Opieki nad Zabytkami przy PTTK organizuje też wystawę w Dworcu Moniaków w Zubrzycy na Orawie. W związku z tym zespół pracowników Muzeum Tatrzańskiego gromadzi eksponaty i materiał opisowy do wyposażenia chaty orawskiej w XIX w. Pracownicy Muzeum projektują wykorzystanie zebranych informacji w publikacji pomyślanej jako materiały do monografii Orawy.

Po Muzeum Tatrzańskim najdłużej chyba i najtrwalej związany jest z regionem Podhala prof. dr Kazimierz Dobrowolski, którego prace

³ W. Jostowa, *Tradycyjne pożywienie ludności Podhala*, „Lud“, t. 41: 1954, s. 703—727.

zdołały naczelną pozycję pośród etnograficznego dorobku. Począwszy od 1910 r. profesor Dobrowolski prowadził terenowe i archiwalne badania na Podhalu (w Miętustwie), kontynuowane w dalszym ciągu w interesującym nas okresie sprawozdawczym. Początkowo zajmował się migracjami wołoskimi, potem historią osadnictwa na Podhalu oraz zagadnieniami z zakresu teorii kultury (problem zderzenia dwóch kultur, rolniczej i pasterskiej). Autor niezwykle cennych prac, o których jeszcze będzie mowa, prowadził badania historyczne na szerokim tle porównawczym, dążąc do uzyskania syntezy zagadnienia teorii rozwoju społeczeństw. Badania prowadzone na terenie Podhala w latach 1951—1955 przez zespół pracowników Zakładu Etnografii Ogólnej pod kierownictwem prof. Dobrowolskiego stanowią dalszy ciąg badań prowadzonych przez niego w latach przedwojennych, dlatego też nie sposób traktować je w oderwaniu. W sprawozdaniu tym wydaje się celowe nie tylko nawiązanie do dawniejszych badań, lecz również przypomnienie ich wyników oraz powtórzenie tytułów niektórych publikacji znanych szeroko w świecie etnograficznym.

W 1951 r. Zakład Etnografii Ogólnej umieścił w swoim planie badawczym: *Dzieje kultury polskiej ludności rolniczej i pasterskiej w Karpatach Zachodnich w formacji feudalnej, kapitalistycznej i socjalistycznej*. W ramach tego zagadnienia prowadzono badania nad monografią wsi pasterskiej, wołoskiego pochodzenia, lokowanej w 1416 r. Już pierwsze poszukiwania prof. Dobrowolskiego przeprowadzone w 1931 r. pozwoliły stwierdzić, że zachowały się jeszcze na jej terenie liczne relikty rumuńsko-bałkańskie. W 1951 r. przeprowadzono w Ochotnicy dłuższe badania stacjonarne przy współudziale większej grupy etnografów i przedstawicieli innych dyscyplin naukowych. Udział w pracach terenowych wzięli wówczas między innymi: doc. dr Anna Kutrzeba-Pojnarowa, dr Danuta Dobrowolska, dr Chechówna, dr Adam Sarapata, dr Witold Truszkowski, mgr Władysław Kwaśniewicz, mgr Zdzisław Szewczyk, mgr Edward Pietraszek oraz szereg innych badaczy. Przedmiot badań ochotnickich stanowiła przede wszystkim kultura materialna i społeczna (prawo pasterskie), ponadto wiele zagadnień z innych działów kultury.

W 1951 r. Kazimierz Dobrowolski przedstawił na posiedzeniu Polskiej Akademii Umiejętności pracę pt. *Studia nad pochodzeniem ludności pasterskiej w Karpatach Zachodnich*, napisaną na podstawie materiałów zebranych z całego Podhala z Ochotnicą i Beskidów.

W 1952 roku doc. dr Kutrzeba-Pojnarowa oraz doc. dr Andrzej Waligórski kierują licznym zespołem studentów na terenie Czorsztyna i jego zaplecza. Równocześnie prof. Dobrowolski prowadzi przy współudziale m. in. mgr mgr: Bittnerówny, Myrcikówny i Kaleciaka badania w Miętustwie, rodowej osadzie sołtysej. Pierwszą kwerendę archiwalną dotyczącą Miętustwa oraz pierwsze badania w tej miejscowości rozpoczął Kazimierz Dobrowolski w 1920 r. i od tego czasu począwszy,

proceedził systematycznie prace terenowe uzyskując w rezultacie dwadzieścia kilka przekrojów chronologicznych, których liczba stale się powiększa. Pierwsze wyniki badań terenowych zostały zreferowane już w 1923 r. na posiedzeniu Polskiej Akademii Umiejętności. Identyczne badania, dotyczące problemu związków rodowych prowadzone były równolegle do poprzednio opisanych, w drugiej osadzie sołtysiej, w Małym Cichem.

Poza wybranymi wsiami, w których przeprowadzono dłuższe lub krótsze badania stacjonarne, prowadzone również poszukiwania na szerszym terytorium, wybiegającym nieraz daleko poza wytypowaną wieś. Oprócz gromadzenia materiałów systemem badań terenowych prowadzono również poszukiwania ankietowe, które dały dobre rezultaty. Indagowana była w pierwszym rzędzie młodzież szkolna, a ponadto tzw. eksperci społeczni.

Drugim głównym tematem poza *Studiami nad pochodzeniem ludności pasterskiej w Karpatach Zachodnich*, nad którymi pracuje prof. Dobrowolski jest *Żywe prawo pasterskie i Dawne prawo pasterskie*. Autor przygotował do druku pracę pt. *Księga sądu prawa wołoskiego w zamku żywieckim z lat 1681—1773*. Kwestie prawno-ustrojowe dotyczące podstaw organizacji wsi podhalańskiej od dawna interesują Kazimierza Dobrowolskiego, czego dowodem jest praca wydana w 1935 r. *Najstarsze osadnictwo Podhala*, w której jeden rozdział traktuje o systemie gruntowym wsi podhalańskiej.

W związku z pracami prof. Dobrowolskiego poświęconymi problematyce podhalańskiej należy jeszcze dodać, iż pracuje on również nad zagadnieniem kultu drzew, ze szczególnym uwzględnieniem kultu „świętego smreka” — jak to określili teksty z XVIII w.

Długoletnia praca na Podhalu i bogaty jej plon przypada w udziale prof. dr Włodzimierzowi Antoniewiczowi, który w okresie powojennym, na czele zespołu składającego się z pracowników różnych instytucji i dyscyplin naukowych z wielu ośrodków badawczych w kraju przystąpił do opracowania budownictwa pasterskiego. W wyniku ostatnich, tj. powojennych badań powstał projekt napisania zbiorowej pracy monograficznej omawiającej zagadnienie pasterstwa z punktu widzenia różnych dziedzin wiedzy. Ponieważ praca osiągnęła rozmiary monumentalnego dzieła i doczekała się specjalnego sprawozdania, a poza tym ukaże się już wkrótce w druku, ograniczę się tylko do zasygnalizowania jej.

Bogactwo sztuki ludowej i folkloru Podhala od dawna zwracało na siebie uwagę badaczy, nie więc dziwnego, że w latach powojennych przystąpiono intensywnie do prac badawczych mających na celu właściwe opracowanie metodologiczne problematyki związanej z tym niezwykle rozbudowanym działem kultury ludowej.

Prace te podjął Państwowy Instytut Sztuki w Warszawie (Seksja Muzyki Ludowej, Pracownia Badania Tekstów Ludowych) i w Krakowie

(Seksja Badania Plastyki Ludowej). Przegląd prac badawczych i osiągnięć Państwowego Instytutu Sztuki rozpoczniemy od krakowskiej siedziby Instytutu, jako terenowo bliższej badanemu regionowi.

Seksja Badania plastyki ludowej Państwowego Instytutu Sztuki pod kierownictwem profesora dra Romana Reinfussa rozpoczęła badania na Podhalu już w 1947 r. Początkowo miały one charakter penetracyjny i prowadzone były wyłącznie przez plastyków, w następnym jednak stadium przez plastyków i etnografów. Pracami badawczymi zostało objęte Podhale wraz ze Spiszem i Orawą. Przedmiotem badań prowadzonych w latach 1947—1953 było głównie meblarstwo, hafty na ubraniach męskich (parzenice góralskie) oraz zdobnictwo metalu — a więc artystyczne kowalstwo.

W 1954 r. rozpoczęto systematyczne badania mając na celu rejestrację żywych twórców ludowych i ośrodków ludowego rzemiosła artystycznego. W zakres prac weszła również architektura ludowa, nie uwzględniona w pierwszej, rejestracyjnej fazie prac terenowych.

W wyniku dotychczasowych badań zgromadzono obfity materiał ilustracyjny i opisowy dotyczący skrzyń malowanych, rzeźbionych sprzętów domowych, kolorowych haftów (parzenic), zdobnictwa w metalu (okucia na wozach, dekoracyjne okucia występujące w detalach architektonicznych), a także spinek góralskich. Wykonano wiele rysunków, szkiców, planów architektonicznych, a ponadto zarejestrowano ośrodki garncarskie na Podhalu⁴. Badania prowadzone były według kwestionariuszy opracowywanych przez zespół pracowników Seksji. Dokumentację rysunkową, fotograficzną, a od 1950 r. również opisową przeprowadzali pracownicy zespołu w trakcie indywidualnych wyjazdów w teren. Badania zespołowe w dużej grupie, takie jakich obecnie dokonuje Seksja Badania Plastyki Ludowej co roku w innym regionie Polski, na Podhalu nie były prowadzone.

Poza badaniami terenowymi Seksja Badania Plastyki Ludowej Państwowego Instytutu Sztuki w Krakowie prowadziła systematyczną dokumentację wystaw oraz częściową dokumentację zabytków sztuki ludowej w muzeach Krakowa i Zakopanego. Zebrane materiały opublikowano w „Polskiej Sztuce Ludowej” oraz w innych pracach o charakterze syntetycznym, jak np. Romana Reinfussa *Skrzynie ludowe, Garncarstwo ludowe, Ludowe druki na płótnie* oraz przygotowywane aktualnie do druku *Polskie meblarstwo ludowe*.

W 1950 r. Seksja Muzyki Ludowej oraz Pracownia Badania Tekstów Ludowych Państwowego Instytutu Sztuki w Warszawie rozpoczęła pod

⁴ Liczbowo wyniki prac Seksji Badania Plastyki Ludowej obejmują a) rysunki mebli — 397, stroju — 178, budownictwa — 284, metalu — 220, spinek — 325, różnych przedmiotów — 81; b) opisy (wywiady) dotyczące mebli i zdobnictwa, a mianowicie: wnętrza — 152, stroju — 175, metalu — 78, ceramiki — 37, różnych przedmiotów — 194.

kierownictwem Mariana Sobieskiego akcję zbierania folkloru muzycznego na terenie całej Polski (z wyjątkiem Ziemi Zachodnich). W tym czasie utworzono w miastach wojewódzkich ekipy, w skład których weszli przede wszystkim studenci muzykologii, a kierownictwo powierzono pracownikom naukowym. Ekipa krakowska pod kierownictwem dra Poźniaka miała za zadanie przebadanie części Ziemi Krakowskiej po Kielecczyżnę na północy, z Podhalem włącznie na południu. W skład ekipy dra Poźniaka weszli studenci muzykologii U. J., a ponadto, w ramach Państwowego Instytutu Sztuki pracowali ówczesznie na Podhalu indywidualni badacze, specjaliści w dziedzinie folkloru muzycznego, jak mgr Włodzimierz Kotoński i inni. Początkowo badania nosiły charakter inwentaryzacyjny. Zespół krakowski pracował na podstawie instrukcji wydanej przez Jadwigę i Mariana Sobieskich. Instrukcja przeznaczona była dla badaczy, którzy na specjalnym kursie osiągnęli już wyższy stopień teoretycznego przygotowania przed zetknięciem się z terenem. W instrukcji położono nacisk na dwa aspekty pieśni ludowej: a) jej funkcję społeczną (na przykład związek pieśni obrzędowych z życiem) oraz b) funkcję artystyczną, na ściśle muzyczny związek pieśni z jej wykonawcą. W związku z tym szeroko rozbudowano zakres pytań dotyczących charakterystyki muzycznej i tradycji wykonawcy, co miało na celu zbieranie konkretnych danych do lokalizacji pieśni. W zakres pracy ekipy krakowskiej wchodziło również zbieranie materiałów dotyczących tradycyjnych i aktualnie używanych instrumentów muzycznych oraz informacji o kapelach ludowych.

Praca terenowa odbywała się dwufazowo. W pierwszym etapie na wieś ruszała grupa szperaczy, która zbierała informacje co do ogólnych wiadomości o wsi, wyszukiwała ludzi o odpowiednim poziomie muzycznym, dokonywała muzycznych zapisów ze słuchu oraz notowała teksty. Tym sposobem uzyskiwano cały repertuar wykonawcy, który zapisany w odpowiednio zredagowanym protokole pisanym według jednolitego schematu, przechodził w ręce kierownika ekipy, ten zaś z kolei przeprowadzał selekcję i segregowanie materiału w zależności od jego wartości merytorycznej i formalnej. Następnym etapem pracy było nagrywanie przygotowanego materiału na taśmy magnetofonowe dokonywane pod kierunkiem i nadzorem profesora Sobieskiego, który w asyście zbieracza jeździł wozem radiowym po terenie. Zebrany w postaci dokumentacji opisowej oraz nagranych taśm materiał muzyczny odsyłał do Warszawy, gdzie następowała trzecia faza pracy, polegająca na doprowadzeniu materiału do takiej postaci, aby można go złożyć w archiwum. W tym celu należało opracować ostateczny protokół oraz przetranskrybować nagrany na taśmach materiał na specjalne karty archiwalne.

Dotychczasowe badania terenowe miały na celu w głównej mierze zasilenie archiwum, które imponuje zarówno ilością, liczy bowiem 20 000 pieśni, jak i stanem, w jakim się znajduje. Każda pieśń zaopatrzona jest

w dokumentację, na którą składają się: metryczka, trzy protokoły, taśma oraz transkrypcja nagrania.

Niezależnie od badań o charakterze rejestracyjnym Jadwiga i Marian Sobiescy prowadzili badania problemowe w Pieninach, których rezultatem była praca *O wielogłosie, czyli tzw. diafonii pienięskiej*, publikowana w „Muzyce”, w 1952 r.⁵

Łącznie w okresie sprawozdawczym nagrano na Podhalu 192 taśmy, co licząc średnio dwadzieścia i kilka pieśni na 1 taśmę daje około 4000 pieśni.

Pierwsze lata powojenne nie miały wśród muzykologów specjalistów tej trudnej problematyki podhalańskiej. Co prawda prof. Adolf Chybiński przez wiele lat pracował nad muzyką Pohala, ale materiałów swoich, jako nie odpowiadających w pełni współczesnym wymaganiom nauki, nie opublikował. Począwszy od 1947 r. Jadwiga i Marian Sobiescy publikują artykuły i prace w periodykach i wydawnictwach muzycznych⁶ na temat ludowej muzyki podhalańskiej. Spośród młodszego pokolenia badaczy żywe zainteresowanie Podhalem wykazali i wykazują nadal mgr Kotoński (choreografia) i mgr Szurmiakówna (muzyka ludowa).

Włodzimierz Kotoński brał udział w badaniach muzykologicznych Państwowego Instytutu Sztuki na Podhalu, a ponadto prowadził badania indywidualne nad tańcem góralskim i zbójnickim. Badania prowadzone były w trudnych warunkach. O posługiwaniu się metodą filmową, tak bardzo przydatną i potrzebną przy opracowaniach choreograficznych — nie mogło być nawet mowy. Autor musiał się sam uczyć wszystkich kroków, a potem wykonywać niezliczone ilości rysunków. W 1956 r. ukazała się *Monografia tańca zbójnickiego i góralskiego*, jako rezultat kilkuletnich badań podhalańskich.

Materiał muzyczny zebrany w latach 1950—1953 przez ekipę krakowską Państwowego Instytutu Sztuki, a potem uzupełniony przez indywidualnych badaczy, został opracowany od strony tekstów przez Pracownię Badania Tekstów Ludowych w Warszawie. W badaniach podhalańskich i opracowaniach wzięli udział pracownicy PIS-u, a mianowicie mgr: Jan Sadownik, Aurelia Mioduchowska, Przyłuska-Jaworska oraz Antoni Sledziwski.

⁵ Ilościowo rezultat badań Sekcji Muzyki Ludowej Państwowego Instytutu Sztuki obejmują w Nowotarszczyźnie następująco ilość taśm: 1950 r. — 8, 1951 r. — 24, 1952 r. — 37, 1953 r. — 10 (synchronicznie prowadzono badania w Sądeckim i Limanowskim), 1955 r. — 113 taśm (Uroczystości Sabałowe).

⁶ J. i M. Sobiescy, *Polska muzyka ludowa*, „Materiały do studiów i dyskusji”, wyd. PIS, R1: 1951 nr 5; tenże, *Pieśń ludowa i jej problemy*, 1947—1949 (szereg artykułów); M. Sobieski, *Oblicze tonalne polskiej muzyki ludowej. Studia muzykologiczne*, t. I, 1953 wyd. PWM; tenże, *Dorobek w zakresie folkloru w okresie dziesięciolecia*, „Materiały do studiów i dyskusji” R. 4: 1955 nr 3—4.

W 1954 r. w badaniach terenowych na Podhalu organizowanych przez PIS wzięli również udział pracownicy Zakładu Dialektologii PAN mgr mgr: Horodyska, Korzeniówna, Łachówna, Mocarska oraz badacze Pracowni Folklorystycznej Instytutu Badań Literackich mgr mgr: Bokszezanin, Górski, Wojciechowski. Do 1954 r. badaniami objęte było Podhale wraz ze Spiszem i Orawą, zaś po tym okresie zawężono badania do właściwego Podhala. Badania terenowe poprzedzone zostały studiami odpowiednich materiałów archiwalnych PIS-u, drukowanych zbiorów, artykułów rozrzuconych w różnych czasopismach oraz rękopisów prywatnych zbieraczy pieśni góralskich. Podręczna kartoteka sporządzona na podstawie wyciągów z wym. źródeł stanowiła podstawę do indagacji w terenie. W skład kartoteki weszły m. in. rękopiśmienne teksty prof. Doroszewskiego, zapisy mgr Ewy Kamińskiej oraz materiały dr Anny Kowalskiej-Lewickiej.

Rezultatem kilkuletniej działalności badawczej Pracowni Badania Tekstów Ludowych PIS-u stała się oddana już do druku praca zbiorowa pod redakcją mgr Sadownika nosząca tytuł: *Pieśni Podhala. Antologia*. Antologia pomyślana jest jako wydawnictwo o charakterze popularno-naukowym. Pieśni podane są wiernie, z zachowaniem wszelkich niekonsekwencji dzisiejszej gwary podhalańskiej, a przetranskrybowane według zasad sformułowanych przez dr Sobierajskiego i uzupełnionych przez prof. Doroszewskiego.

Muzeum Etnograficzne w Krakowie ma również swój udział w badaniu Podhala. Dyrektor Muzeum prof. dr Tadeusz Seweryn oraz mgr Zdzisław Szewczyk prowadzą badania nad techniką i wynalazczością ludową na terenie Kielecczyny, Krakowskiego oraz Podhala. Celem specjalnych zainteresowań obu badaczy stał się chłopski kombinat w Łopusznej, w którym siła wodna porusza młyn, heblarkę, tartak i prasę do wyciskania soku z owoców — wszystko to przy użyciu jednej wspólnej maszyny. Badania kombinatu prowadzone są od 1954 r. Badaczy interesuje problematyka związana ze zmianami w technice oraz konstrukcji maszyny, a także historia powstania i rozwoju kombinatu. Badania poparte będą bogatym materiałem ilustracyjnym w postaci dokładnych rysunków, szkiców i fotografii.

Poza Łopuszańskim kombinatem T. Seweryn i Z. Szewczyk prowadzą badania nad rzeźbą świecką m. in. i na terenie Podhala. Byłaby to kontynuacja prac już dawniej zainicjowanych przez prof. Seweryna i częściowo wykorzystanych do publikacji o monumentalnej rzeźbie świeckiej. Podhalańską rzeźbą sakralną zajmuje się prezes lubelskiego Oddziału PTL dyr. Janusz Świeży. Badania typu inwentaryzacyjnego, obejmujące Waksmund i Nowy Targ rozpoczął on w 1955 r.

Sztuką ludową na Podhalu w zakresie haftu białego zajmuje się dr Anna Kowalska-Lewicka. Chociaż dr Lewicka zajmowała się haftem na marginesie głównych zainteresowań, które dotyczą gospodarki

oraz pożywienia, opracowanie haftu osiągnęło spore rozmiary. Autorka zajmuje się haftem na płótnie, batusie, muślinie i tiulu, z pocz. XIX w. W materiałowej części pracy autorka przedstawia zagadnienie techniki hafciarskiej, układ motywów zdobniczych oraz przegląd zdobionych ubiorów. Dużo uwagi poświęca dr A. Kowalska-Lewicka osobie hafciarki, jej uzdolnieniom artystycznym oraz umiejętnościom zawodowym, omawia także sytuację gospodarczo-społeczną w której hafciarka tworzy. W drugiej, syntetycznej części pracy autorka omawia historię haftu i dzieje jego przeobrażeń pod wpływem impulsów pochodzących z miasta, a rozważania zamyka naświetleniem tendencji rozwojowych haftu białego na wsi podhalańskiej. Praca oddana została do druku.

Zainteresowanie Podhalem sygnalizuje prof. dr Maria Znamierowska-Prüfferowa, opracowuje ona *Rybołówstwo na Dunajcu* na podstawie bogatych zbiorów muzealnych.

Zakład Etnografii Uniwersytetu Łódzkiego rozpoczął po wojnie pod kierownictwem prof. dr Kazimierzy Zawistowicz-Adamskiej prace badawcze z zagadnień pomocy wzajemnej i współdziałania gospodarczego w kulturach ludowych. W ramach tej problematyki przystąpiono do badania organizacji zbiorowego wypasu wysokogórskiego — jako przykładu gospodarczego współdziałania ludności pasterskiej.

W pierwszej fazie przeprowadzono badania zespołowe, kierowane przez mgr Bronisławę Kopczyńską-Jaworską na terenie wsi Ratulów, w 1951 r. Głównym tematem badawczym całego zespołu była rola pasterstwa w życiu wsi. W dalszej fazie przystąpiono do pogłębianych badań problemowych na halach tatrzańskich. Poszukiwaniami objęto wszystkie czynne w ciągu jednego sezonu wypasowego szałas tatrzańskie. Celem tych badań było jak najdokładniejsze uchwycenie istniejącego aktualnie w pasterstwie stanu rzeczy. W wyniku wstępnych penetracji wytypowano charakterystyczne ośrodki pasterskie, w których konieczne byłoby przeprowadzenie dłuższych badań stacjonarnych.

Opracowanie materiałów zebranych przez Zakład Etnografii Uniwersytetu Łódzkiego kontynuowane było od 1954 r. w ramach planu naukowo-badawczego przez mgr Bronisławę Kopczyńską-Jaworską, pracownika Zespołu Łódzkiego Instytutu Historii Kultury Materialnej PAN.

W wyniku badań prowadzonych od 1951 r. mgr Bronisława Kopczyńska-Jaworska przygotowała do druku dwie prace, z których jedna ukazała się w 1958 roku w Bibliotece Etnografii Polskiej IHKM PAN, druga zaś będzie stanowiła część pracy zbiorowej redagowanej przez prof. Antoniewicza. W pierwszej z wymienionych, pt. *Badania nad organizacją wypasu w pasterstwie wysokogórskim na Podhalu* autorka zestawia opublikowany dotychczas dorobek z wynikami własnych badań. B. Jaworska omawia specyfikę organizacji pasterstwa tatrzańskiego na tle porównawczym typów organizacji pasterskiej na terenie Karpat polskich. W pracy

pt. *Podstawy społeczno-gospodarcze pasterstwa tatrzańskiego* znajdujemy całokształt etnograficznych problemów związanych z pasterstwem ze szczególnym uwzględnieniem procesu produkcyjnego i techniki wypasu. Autorka omawia również wpływ pasterstwa na życie wsi podhalańskiej.

Wiele zasługi na polu naukowego poznawania Podhala położyło Polskie Towarzystwo Ludoznawcze, które w 1952 r. podjęło inicjatywę opracowania serii monografii regionalnych ze szczególnym uwzględnieniem w nich podstaw gospodarczych. W związku z tym, w tym samym roku podjęte zostały zespołowe badania na Podhalu pod naukowym nadzorem prof. Kazimierza Moszyńskiego i bezpośrednim kierownictwem dr Anny Kowalskiej-Lewickiej. We wstępnym okresie prac ustawiono problematykę badawczą, dokonano przeglądu podstawowej literatury dotyczącej regionu, zapoznano się ze zbiorami muzealnymi oraz zorientowano w archiwaliach. Zostały opracowane kwestionariusze oraz wytyczono robocze granice badanego regionu. Głównym przedmiotem badań stały się podstawowe źródła trzymania ludności, a więc w pierwszym rzędzie rolnictwo i hodowla, a także gospodarka pasterska, niezmiernie charakterystyczna dla regionu, ponadto jeszcze wiejska wytwórczość rzemieślnicza, typowa dla miejscowych stosunków.

Aczkolwiek punkt wyjścia stanowiły zagadnienia gospodarcze związane z kulturą materialną regionu, starano się powiązać je szeroko z kwestiami społecznymi, w których szczególny nacisk położono na organizację pracy w obrębie rodziny i szerszej grupy społecznej. W związku z zagadnieniami gospodarczymi zainteresowano się również zwyczajowym i ustawowym prawem własności. Do prac badawczych miały posłużyć własne kwestionariusze opracowane do takich zagadnień jak pasterstwo, rzemieślnicza wytwórczość wiejska, pożywienie, transport i komunikacja oraz kwestie społeczne.

Jeśli idzie o zasięg badanego terenu, w zasadzie objęte eksploracją miało być Podhale w granicach przedrozbiorowego starostwa nowotarskiego z dzierzawą dębniańską włącznie, oraz z posiadłościami Cystersów na zachodzie. Badaniami objęty został okres — dostępny pamięci najstarszych informatorów lub jeszcze bardziej żywy w tradycji, a więc lata od 1870/1880 do 1953, w którym to roku zakończono poszukiwania terenowe⁷.

W pierwszym etapie prac terenowych przeprowadzono dwumiesięczne badania stacjonarne we wsi Ciche, a po 9 dni pracowano we wsiach: Brzegi, Krauszów, Obidowa, miejscowościach typowych dla różnych partii

⁷ W skład ekspedycji podhalańskiej Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego weszli następujący etnografowie: dr Anna Kowalska-Lewicka, mgr Bronisława Kopczyńska-Jaworska, mgr Anna Zambrzycka, mgr Irena Nizińska oraz mgr Zbigniew Gołąb (językoznawca). Ponadto pomocniczo i tylko okresowo współpracowało z ekipą pięciu etnografów i dwóch architektów.

regionu. W drugim etapie przeprowadzono uzupełniające badania w czasie miesięcznej wędrowki na Podhalu, rezultatem której było opracowanie dalszych dziewięciu wsi: Knurowa, Łopusznej, Leśnicy-Gronia, Białki, Murzasichla, Bańskiej, Rogoźnika, Kościeliska i Koniówki. Poza tym wytypowano ośrodki przeznaczone specjalnie do badania rzemieślniczej wytwórczości wiejskiej, jak Nowa, Chochółów, Witów, Ratułów, Działisz i inne.

Przy opracowywaniu korzystano z materiałów pochodzących z indywidualnych badań dr Anny Kowalskiej-Lewickiej, dotyczących gospodarki i pożywienia, prowadzonych w latach 1950—1951 we wsi Kościelisko, Poronin, Dębno, Ludzimirz i Chochółów, oraz z wyników badań Zakładu Etnografii U.Ł., prowadzonych w Ratułowie i na halach tatrzańskich w latach 1952—1954.

Cyfrowo wyniki badań terenowych, które trwały od 1.III.1952 do 31.VII.1953 r. przedstawiają się następująco:⁸ Aczkolwiek wyniki badań w zasadzie opracowywano zespołowo, to jednak uważano za celowe wyodrębnić pewne zagadnienia i przekazać do indywidualnego opracowania poszczególnym członkom ekipy. I tak np.: rolnictwo opracowuje — dr A. Lewicka, hodowlę — mgr B. Jaworska, wiejską wytwórczość rzemieślniczą — mgr A. Zambrzycka.

Od 1954 r. członkowie ekipy, pracownicy Instytutu Historii Kultury Materialnej PAN, opracowują materiały terenowe Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego w ramach zajęć zakładowych, ponieważ problematyka podhalańska weszła w skład planu naukowo-badawczego IHKM PAN.

Niezależnie od całości opracowań, które znajdują się w stadium I-szej redakcji, część materiałów została już wykorzystana w licznych artykułach⁹.

⁸ 381 wywiadów łącznie 2515 stron maszynopisu obejmujących: 1354 pieśni, 112 rysunków, 883 zdjęcia fotograficzne, 28 zdjęć architektonicznych oraz pełne opracowania językoznawcze ze wsi Ciche, Brzegi, Groni, Dębno, Obidowa. Ponadto zebrano — głównie we wsi Ciche — pewną ilość testamentów i innych dokumentów, z których najstarsze pochodzą z lat 1750—1752. Zebrano również korespondencję górali podhalańskich z emigracji z przełomu XIX/XX w.

⁹ Artykuły powstałe na podstawie materiałów zespołu: Z. Gołąb, *O różnicowaniu wewnętrznym gwary podhalańskiej*, „Język Polski”, R. 34, z. 2, s. 85—111; A. Kowalska-Lewicka, *Janos, rzeźbiarz ludowy z Dębna*, „Polska Sztuka Ludowa”, R. 8, s. 162—173; tenże, W. Jostowa, *Tradycyjne pożywienie ludności Podhala*, [rec...], „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej”, R. 4: 1956, z. 1, s. 152—155; tenże, *Kilka uwag o wędrowkach zarobkowych górali podhalańskich*, „Kwartalnik Historyczny”, 1957 (w druku); tenże, *Haft biały na Podhalu*, „Polska Sztuka Ludowa”, 1957 nr 2 (w druku); tenże, *Handel wiejski na Podhalu w drugiej połowie XIX i w początkach XX wieku*, „Kwartalnik IHKM”, 1957, nr 2 (w druku); tenże, *O zbójnickich skarbach*, „Ziemia”, 1957 nr 3, s. 17—19; B. Kopczyńska-Jaworska, *Gospodarcze i społeczne podstawy pasterstwa tatrzańskiego*, Biblioteka Etnografii Polskiej: nr 3

Na zakończenie przeglądu prac podejmowanych na Podhalu w latach 1951—1955 nadmienić należy, że dwie wsie podhalańskie — Obidowa i Murzasichle włączone zostały do sieci **Polskiego Atlasu Etnograficznego** prowadzonego przez prof. dra Józefa Gajka. We wsiach tych przebadano zagadnienia z zakresu rolnictwa, hodowli i budownictwa, a dotychczasowe wyniki prac badawczych ukażą się w najbliższych zeszytach PAE.

(w druku); tenże, *Badania nad organizacją wypasu w pasterstwie wysokogórskim na Podhalu*, Pasterstwo Tatr Podhala (w druku); tenże, *Hodowla w tradycyjnej kulturze Podhala*, „Kwartalnik IHKM“, 1957 nr 2; A. Zambrzycka, *Stan badań nad rzemiosłem ludowym na Podhalu*, „Narodopisny Ustav Slovenskej Akademie Vied“ (w druku); tenże, *Organizacja bytu wyrobów rzemiosła wiejskiego na Podhalu w latach 1870—1950*, „Kwart. IHKM“, 1957 nr 2 (w druku); tenże, *Fajczarstwo na Podhalu*, „Polska Sztuka Ludowa“, 1956, s. 209—218; A. Kowalska-Lewicka, *Etnograficzne badania na Podhalu*, „Wierchy“, 1952, s. 225—226; tenże, *Badania etnograficzne na Podhalu*, „Wierchy“, 1953, s. 218—222, tenże, *Sprawozdanie z działalności Oddziału Krakowskiego Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego*, „Lud“, t. 42: 1954, s. 1236—1245.

PROTOKÓŁ Z XXXI WALNEGO ZGROMADZENIA
POLSKIEGO TOWARZYSTWA LUDOZNAWCZEGO I KONFERENCJI
PODHALAŃSKIEJ W ZAKOPANEM
(w dn. 26—29 września 1956 r.)

OBECNI: dr J. Mjartan (Bratysława), doc. dr O. Nahodil (Praga), dr J. Damborsky (Olomouc), prof. dr D. Krandžalov (Olomouc), asp. H. Laudova (Praga), dr J. Pawelczik (Uherski Brod), dr J. Kunz (Brno), M. Hycko, J. Ondrusz (Karwina), dr M. Chitimia (Rumunia) oraz członkowie M. Turczynowiczowa, J. Krzyżanowski, J. Czekanowski, R. Stopa, J. Pazdur, W. Kraszewski, J. Kraszewska, D. Antos, E. Frankowski, E. Pietraszek, H. Bittnerówna, B. Kowalec, J. Przepiórkowska, M. Matuskówna, T. Karwiczka, J. Petera, T. Rogalancka, Lipniarz, A. Oleszczuk, C. Jurkowski, S. Flizak, J. Optołowicz, Z. Neymanowa, W. Drozdowski, J. Świeży, M. Halej, M. Woźniewski, A. Hamling, M. Bredow, M. Kukulska, A. Zambrzycka, A. Kowalska-Lewicka, J. Dydowiczowa, B. Michałakówna, H. Świątkowska, E. Boczek, W. Jenosz, T. Myzyk, S. Błaszczuk, A. Szyperski, M. Woźowna, A. Górczyk, P. Kaleciak, D. Pukropp, L. Dubiel, S. Deptuszewski, Z. Jankowski, H. Wesiński, S. Budoń, J. Klik, J. Herold, E. Jaworski, B. Matuszewska, M. Meysnerówna, M. Sobieski, Z. Stęszewska, R. Kukier, I. Nizińska, W. Bieńkowski, B. Nowicka, A. Zwolak, H. Mikułowska, H. Szymczak, T. Delimat, W. Kupiszewski, I. Iskrzycka, W. Gawron, J. Skrzekut, J. Plu-

ciński, A. Lechnio, S. Swirko, B. Jaworska, R. Reinfuss, Z. Reinfussowa, R. Ratyński, H. Gorczyńska, Z. Staszczakówna, A. Glapa, Cz. Stankiewicz, A. Łyszcówna, J. Gajek, O. Gajkowska, W. Doroszewski, W. Pomianowska, L. Malicki, T. Kulesza, Z. Szromba, M. Pietkiewicz, W. Diering, L. Buczek, W. Medyracki, W. Szkulanowska, A. Dobrowolska, A. Iskierko, W. Strzemiłowa, H. Giećewicz, A. Klonowski, J. Ligęza, J. Lewicki, B. Bazielić, J. Mierzejewska, Z. Biały, W. Gentil-Tippenhauer, W. Antoniewicz, F. Wokroj, K. Judenko, L. Szwengrub, L. Itman, Z. Szyfelbejn, A. Wanke, J. Szeliłowska, Z. Czerwosz, A. Kojdecka, M. Rudnicka, L. Winogradzka, A. Matyniak, B. Jaworska, J. Leskiewicz, J. Kuźniewski, W. Jostowa, A. Średniawa, J. Cybulska, B. Kuźmierz, J. Burszta, T. Kotula, B. Baranowski, T. Zyglar, A. Dobrowolska, W. Gawron, J. Dudkiewicz, D. Mikołajczyk, T. Brzozowska, T. Seweryn, E. Frysiówna, Z. Gracówna, B. Bazińska, J. Podnowska, M. Godycki, M. Polakiewicz, J. Wojtowicz, W. Zwolińska, A. Nasz, O. Mulkiwicz, W. Armon, T. Stasińska, M. Suboczowa, S. Badoń, Z. Lesiński, B. Gawin, B. Garyga, B. Kowalec, J. Pawłowska, A. Szyfer, W. Drozdowska, M. Ziemnowicz, W. Kolago, M. Prufferowa, B. Mocarska, H. Horodyska, S. Nosek, M. Wolski, Z. Czasznicka, W. Kotoński, W. Żurawski, A. Waligórski, E. Starek, J. Zborowski, Z. Gołąb, J. Orzyżyna, W. Szafer, N. Paryski, G. Morcinek, Cwirko-Godycki, J. Pawlikowski, W. Jostowa.

Program

26. IX. 1956 (środa)
- godz. 10: 1. Otwarcie XXXI Walnego Zgromadzenia i Konferencji Podhalańskiej. Powołanie Prezydium. Uchwalenie porządku obrad. Przemówienia.
2. Odczyt inauguracyjny, prof. dr J. Zborowski, *Z historii badań etnograficznych na Podhalu*.
3. *Stan etnograficznych wykumov na okoli Tatier*, dr J. Mjartan.
- godz. 16: 4. *Kultura Podhala jej powstanie, drogi rozwoju i perspektywy na przyszłość*, prof. dr K. Dobrowolski.
5. *Prežitky veľkorodiny u Bojkov a Lemkov na východnom Slovensku*, dr O. Nahodil.
6. Dyskusja.
27. IX. 1956 (czwartek)
- godz. 9: 1. *Podhale w świetle antropologii*, prof. dr J. Czekanowski.
2. *Najstarsze osadnictwo w polskich Karpatach*, prof. dr Stefan Nosek.
3. *Wkład języka rumuńskiego*, prof. dr D. Krandžalov.

4. *Sprawozdanie z udziału w Kongresie nauk w Filadelfii*, doc. dr R. Stopa.
- godz. 12: 5. *Folklor podhalański w literaturze*, prof. dr Julian Krzyżanowski.
6. *Stan badań folklorystycznych w Czechosłowacji*, dr J. Damborsky.
7. Dyskusja.
- godz. 16: 8. *Problemy językowe Podhala*, mgr Z. Gołąb.
9. *Folklor muzyczny Podhala i jego stosunek do muzyki innych narodów kręgu karpackiego*, mgr W. Kotoński.
10. Dyskusja.
28. IX. 1956 (piątek)
- godz. 9: 1. *Badania nad kulturą Podhala w latach 1951—1955*, mgr I. Nizińska.
2. *Hodowla w tradycyjnej kulturze Podhala*, mgr Bronisława Kopczyńska-Jaworska.
3. *Wytwórczość rzemieślnicza na Podhalu*, mgr Anna Zambrzycka.
- godz. 12: 4. *Handel wiejski na Podhalu*, dr A. Kowalska-Lewicka.
5. *Stan prac nad Pasterstwem Podhala*, prof. dr Włodzimierz Antoniewicz.
6. *W sprawie międzynarodowych badań etnograficznych w Karpatach*, prof. dr Roman Reinfuss.
7. Dyskusja.
- godz. 17: 1. Odczytanie protokołu z XXX Walnego Zgromadzenia w Warszawie.
2. Sprawozdanie finansowe i Komisji Rewizyjnej — doc. dr F. Wokroj.
3. Sprawozdanie z prac Zarządu za okres 1953—1956 r. prof. dr J. Gajek.
4. Dyskusja. Udzielenie absolutorium.
5. Wybór nowego Zarządu.
6. Preliminarz na rok 1956.
7. Podsumowanie obrad Konferencji Podhalańskiej.
8. Zamknięcie XXXI Walnego Zgromadzenia i Konferencji Podhalańskiej.

XXXI Walne Zgromadzenie Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego otworzył Prezes PTL, prof. Gajek, dziękując gospodarzom za zorganizowanie zjazdu. Następnie powitał gości z Czechosłowacji, delegatów Polskiej Akademii Nauk prof. prof. Doroszewskiego, Olszewicza, p. Kojdecką, mgr Rudnicką, delegatów IHKM — doc. J. Pazdura, po czym przekazał zjazdowi pozdrowienia prof. Wakarelskiego, który nie mógł przybyć na zjazd.

Przewodniczył prof. dr J. Czekanowski; protokolowali: A. Glapa i Z. Staszczakówna. Do Prezydium weszli: prof. prof. Antoniewicz, Mjartan, Nahodil, Chitimia, Zborowski, Znamierowska-Prüfferowa, Reinfuss.

Prof. J. Zborowski wygłosił odczyt inauguracyjny pt. *Z historii badań etnograficznych na Podhalu* (w druku).

P. A. Zaremba z Kielc powitał gości czechosłowackich w imieniu artystów ludowych i wręczył im ludową ceramikę.

Z kolei dr J. Mjartan podziękował za serdeczne przyjęcie delegacji z CSR, a następnie wygłosił odczyt pt. *Stav etnografických vyskumov na okoli Tatier*.

Dyskusja:

Prof. Czekanowski w nawiązaniu do ref. dr Mjartana wyraził żal, że referent pominął omówienie badań antropologicznych, zapytuje, jak pod tym względem wyglądają pld. zbocza Karpat; są bowiem wiadomości z Moraw, które wskazują na to, że szlak pld. podgórze jest starszy.

Prof. Prüfferowa pyta, czy w Czechosłowacji są prowadzone badania atlasowe i jak daleko są one zaawansowane. Stwierdza, że ref. dr Mjartana był cenny i ciekawy, m. in. oświetlił prace naszych sąsiadów.

Prof. Czekanowski nawiązując do ref. prof. Zborowskiego stwierdza, że referat stanowi ważną pozycję w historii etnografii Podhala, który to dział, jak dotąd, nie posiada bogatej literatury.

Prof. Antoniewicz zapytuje jakie badania są prowadzone na terenie ściśle tatrzańskim, dotyczące pasterstwa wysokogórskiego (organizacji szalasu, zagadnienia migracji itp.) podkreśla, że chodzi mu o najnowsze zdobycze, ponieważ starsze badania i ich wyniki zna z literatury.

Prof. Mjartan odpowiadając dyskutantom stwierdził, że w referacie swoim pominął problem antropologiczny, ponieważ zdaje sobie sprawę, że wyniki z tego zakresu są jeszcze skąpe. W odpowiedzi prof. Prüfferowej poinformował, że CAV przystępuje właśnie do zorganizowania prac atlasowych, w tym celu zaprasza prof. Gajka, który w wykładach i seminariach zaznajomi ich z metodami PAE, co będzie stanowiło zaczątek prac atlasowych w CSR. Prof. Mjartan w odpowiedzi prof. Antoniewiczowi stwierdził, że w CSR istotnie prowadzą obecnie badania nad pasterstwem wysokogórskim, mają już gotową monografię, która niebawem ukaże się drukiem. Będą również drukowali pracę polskiego autora, a mianowicie prof. W. Szafera. Jeśli chodzi o systematyczną pracę z Podhala będzie gotowa w przyszłym roku.

Prof. R. Reinfuss podkreślił, że w badaniach etnograficznych Zakarpacia prowadzonych przez naszych sąsiadów, aczkolwiek wykazują oni duży wachlarz zainteresowań, brakowało historii osadnictwa. W dalszym swoim przemówieniu prof. Reinfuss mówił o trudnościach i aspektach etnograficznych badań dotyczących osadnictwa, następnie poruszył problem kolonizacji niemieckiej oraz wpływów spiskich.

Prof. Mjartan w odpowiedzi stwierdził, że dwaj młodzi pracownicy (m. in. asyst. Ondrusz), zajmują się historią osadnictwa, ale jak dotąd nie mają jeszcze pełnych wyników. W dalszym ciągu dr Mjartan stwierdził, że niewątpliwie kolonizacja niemiecka wywarła pewien wpływ, ale dopóki nie zakończą badań nad grupami narodowościowymi, nie mogą rozpocząć innych prac, ze względu na brak pracowników.

W czasie obrad popołudniowych przewodniczył prof. dr R. Reinfuss, protokolowali: A. Łyszczówna i B. Garyga.

W zastępstwie nieobecnego prof. dr K. Dobrowolskiego referat *Kultura Podhala, jej drogi rozwoju i przyszłość* odczytał mgr T. Pietraszek.

W dyskusji nad referatem prof. R. Reinfuss stwierdził, iż referat prof. Dobrowolskiego aczkolwiek ciekawy i teoretyczny, mało jest związany z tematyką Podhala. Jednocześnie zaznacza, że dyskusja nad referatem jest utrudniona ze względu na nieobecność autora. Mgr J. Kmiecik zwrócił uwagę na tendencje anonimowości występującej w kulturze ludowej Podhala oraz omawia jednocześnie przyczyny jej trwania. Pluciński, Tipenhauer, Zaręba, w związku z wypowiedzią mgr J. Kmiecika wypowiadali się na temat anonimowości twórców ludowych w odniesieniu Doc. R. Stopa zwrócił uwagę, że anonimowość w literaturze ludowej jest do różnych regionów Polski. Prof. R. Reinfuss zwrócił uwagę na przykładzie wsi Wołosate w Bieszczadach, jak duży wpływ wywierają czynniki fizjograficzne na rozprzestrzenianie i zachowanie się faktów kulturowych. Czynnikiem wpływającym dodatnio na dość wierne zachowanie pewnych treści. Mgr Pietraszek wyjaśnił, że sprawa anonimowości w kulturze Beskidu wiąże się przede wszystkim z zachowaniem autorytetu. Jednocześnie podkreślił, że referat prof. Dobrowolskiego jest próbą teoretycznego ujęcia kultury ludowej Podhala i Beskidu.

Z kolei dr O. Nahodil wygłosił referat *Prežitky veľkorodiny u Bojkov a Lemkov na vychodnom Slovensku*.

W dyskusji prof. J. Czekanowski omówił szczegółowo formy wielkiej rodziny, występujące na obszarze Słowiańszczyzny, ze szczególnym podkreśleniem rozkładu wielkiej rodziny u Wielkorusów. Jednocześnie omówił rolę kobiety w wielkiej rodzinie. Prof. W. Hejnosz podkreślił znaczenie tego typu badań dla historii prawa. W szczegółowej analizie omówił rolę wspólnego ogniska jako jednego z czynników podtrzymujących trwanie wspólnoty wielkiej rodziny. Prof. J. Gajek zwrócił uwagę, że sprawa badań nad podatkiem, zw. *podymne*, nie jest łatwa, ponieważ nie zawsze zostaje uchwycona funkcja pieca piekarskiego pozbawionego paleniska. W zakończeniu wypowiedzi podkreślił przejrzystość konstrukcji referatu dr Nahodila, zwrócił uwagę na analityczne ujęcie, które pozwala na wysnucie wniosków ogólnych. Mgr Pietraszek przytoczył przykład trwania relikwów wielkiej rodziny we wsi Pcim, pow. Myślenice. Mgr B. Bazińska podała analogiczny przykład ze Spisza. Prof. J. Czekanowski

na konkretnym przykładzie omówił sprawę funkcji członków wielkiej rodziny, która mimo jej rozpadu trwała nadal. Prof. R. Reinfuss podkreślił, że referat dr Nahodila był bardzo interesujący, jednocześnie zaznaczył, że na obszarze Łemków i Bojków nie stwierdził nawet w tradycji trwania wielkiej rodziny, omawiając jednocześnie przyczyny jej występowania na obszarze Słowacji. Prof. J. Czekanowski omówił przyczyny niewystępowania wielkiej rodziny na Łemkowszczyźnie. Jednocześnie wskazał na przyczyny degeneracji wielkiej rodziny jako formy organizacji życia.

W drugim dniu obrad przewodniczył prof. J. Zborowski, protokolowali: H. Bittnerówna i T. Wróblewski. Na wniosek prof. J. Gajka wybrano członków komisji-matki, oraz komisji wnioskodawczej, po czym prof. J. Czekanowski wygłosił referat *Podhale w świetle antropologii*.

Prof. S. Nosek wygłosił referat *Najstarsze osadnictwo w polskich Karpatach*.

Prof. Dymitr Krandżalov wygłosił referat *Rumuńskie wpływy w Karpatach*.

Doc. R. Stopa złożył sprawozdanie z udziału w V Międzynarodowym Kongresie Nauk Antropologicznych i Etnograficznych w Filadelfii w dn. 1—9. IX. 1956 r.

W dyskusji: dr O. Gajkowska zapytała czy polska reprezentacja na kongresie Nauk w Filadelfii nie była nazbyt nieliczna oraz jakie referaty zostały wygłoszone przez członków polskiej delegacji. Mgr K. Pietkiewicz zapytał, czy Towarzystwo wiedziało o Kongresie Nauk i czy zadeklarowało swój udział. Prof. J. Gajek odpowiada, że PTL otrzymało zaproszenie, na które wytypowano delegatów: prof. K. Moszyńskiego, M. Zawistowicz-Adamską, A. Waligórskiego i J. Czekanowskiego. Na pismo wysłane w tej sprawie do PAN nie otrzymano odpowiedzi.

Po wyczerpaniu dyskusji prof. J. Krzyżanowski wygłosił referat *Folklor podhalański w literaturze* (referat drukowany w „Literaturze Ludowej” 1957 z. 1).

Dr Jiří Damborský wygłosił referat *Stan badań folklorystycznych w Czechosłowacji* (w druku).

W dyskusji: mgr W. Pomianowska postawiła wniosek by Towarzystwo zajęło się także akcją zbieractwa folkloru, oraz utworzyło specjalne wydawnictwo, w którym publikowano by materiały z zakresu literatury ludowej. Mgr J. Kmiecik omówił pokrótce program zbierania folkloru na Podhalu, oraz podkreślił znaczenie pracy zespołów regionalnych organizowanych przez CPLiA. Prof. J. Czekanowski podkreślił wielkie znaczenie pracy prof. Krandżalova, który zajął się problemem wpływów rumuńskich w Karpatach, szczególnie w dziedzinie języka. Prof. Czekanowski stwierdził, że same znaleziska archeologiczne nie mogą dać dostatecznego obrazu osadnictwa w polskich Karpatach, ponieważ odkrycia te

są przypadkowe. W dalszej wypowiedzi omawia mapę grodzisk podaną przez K. Potkańskiego. Prof. S. Nosek z kolei omówił sprawę osadnictwa wołoskiego

Mgr B. Gawin stwierdził, że odczuwa się potrzebę utworzenia czasopisma poświęconego literaturze ludowej, gdzie mogli by drukować swoje prace liczni twórcy ludowi. Poza tym postawił wniosek o zorganizowanie przez PTL akademii dla uczczenia pamięci Jana Kasprowicza. Prof. M. Znamierowska-Prüfferowa w nawiązaniu do wypowiedzi mgr W. Pomianowskiej i mgr B. Gawina stwierdziła, że potrzeba utworzenia nowego tytułu wydawniczego poświęconego literaturze ludowej jest duża, ze względu na narastające materiały.

W obradach popołudniowych przewodniczyła prof. K. Adamska, protokolowali: H. Gorczyńska, J. Jastrzębski.

W dalszym ciągu dyskusji przedpołudniowej prof. W. Doroszewski poruszył zagadnienie wpływów języków słowiańskich na język rumuński i węgierski, oraz omówił celowość skoordynowania badań terenowych językoznawców z etnografami. Dr S. Flizak zapytał o wyniki wysyłanych przez PTL ankiet PAE na temat roślin dziko rosnących i leczniczych. Mgr S. Swirko z upoważnienia prof. J. Krzyżanowskiego poinformował, że IBL prowadzi systematyczne badania terenowe nad folklorem ludowym. Zbiory Instytutu Badań Literackich są pokaźne; w pracach tych odczuwa się również potrzebę koordynacji oraz utworzenia specjalnego miesięcznika, w którym można by drukować zebrane i wciąż gromadzące się materiały. Mgr Sadowsnik poparł wniosek mgr Świrki o utworzenie komisji koordynującej badania nad literaturą ludową.

Z kolei mgr Z. Gołąb wygłosił referat *Problemy językowe Podhala*, następnie mgr W. Kotoński wygłosił referat *Folklor muzyczny Podhala i jego stosunek do muzyki innych narodów kręgu karpackiego*. A. Zaręba wskazał na nawiązania językowe występujące na Słowacji i Łużycach. P. Paryski poruszył zagadnienie badań terenowych w zakresie onomastyki oraz stwierdził konieczność prowadzenia badań porównawczych poza obszarem Polski, szczególnie na terenie Słowacji. Prof. M. Sobieski wskazał na powiązania muzyki Podhala z muzyką polską na innych obszarach (np. Gór Świętokrzyskich) oraz stwierdził, iż referat mgr Kotońskiego opierał się na materiale zebranym z okolic Zakopanego. Zdaniem dyskutantów powinien zebrać materiał również i z dalszych okolic Podhala. Miejscowi Górale Gąsienica i Pluciński apelowali o przeprowadzenie badań terenowych w zakresie folkloru podhalańskiego, który ich zdaniem szybko zanika. Dr Kunc w nawiązaniu do referatu mgr Kotońskiego omówił m. in. archaiczne instrumenty występujące na obszarze Słowacji. Prof. J. Mjartan omówił zbieżności faktów kulturowych, występujących zarówno w kulturze ludowej Polski jak i Słowacji.

Po zakończeniu drugiego dnia obrad odbył się w sali Morskiego Oka pokaz góralskich zespołów tańca i pieśni. Pokaz był ciekawą ilustracją folkloru podhalańskiego.

W trzecim dniu obrad przewodniczył doc. dr Adolf Nasz, protokolowali: T. Karwicka i L. Itman.

Referaty wygłosili: mgr I. Nizińska, *Badania nad kulturą Podhala w latach 1951—1955*; mgr B. Jaworska, *Hodowla w tradycyjnej kulturze Podhala*; mgr A. Zambrzycka, *Wytwórczość rzemieślnicza na Podhalu*; dr A. Kowalska-Lewicka, *Handel wiejski na Podhalu*; prof. W. Antoniewicz, *Stan prac nad „Pasterstwem Podhala”*; prof. R. Reinfuss, *W sprawie międzynarodowych badań w Karpatach*.

W dyskusji dr S. Flizak zwrócił uwagę na rentowność hodowli owiec na Podkarpaciu, która zdaniem dyskutanta niedostatecznie została uwzględniona w referacie. Prof. J. Czekanowski omówił przyczyny zmniejszenia obszaru pastwisk Podhala. Prof. Mjartan w nawiązaniu do referatu prof. R. Reinfussa stwierdził, że przedstawiony projekt formy współpracy jest jego zdaniem bardzo interesujący; należało by dążyć do jak najszybszej jego realizacji. Prof. B. Baranowski zwrócił uwagę na nawiązania występujące w kulturze pasterskiej Podhala do terenów Mazowsza i Łęczyckiego. Prof. J. Pazdur podkreślił ważność problematyki Konferencji Podhalańskiej, oraz zaproponował, aby przyszłe konferencje poświęcone podobnym zagadnieniom odbywały się przy szerszym udziale historyków, co pozwoliłoby na pełniejsze ujęcie niektórych zagadnień w aspekcie historycznym. Prof. R. Reinfuss stwierdził na marginesie referatu mgr Zambrzyckiej, że bardziej celowe byłyby badania obejmujące nie tylko rzemiosło wiejskie, ale i małomiasteczkowe, większość bowiem wyrobów Podhala jest produkcji miejskiej. Prof. T. Seweryn — mówił o wynalazczości chłopskiej w rzemiośle Podhala i przytoczył szereg przykładów. Mgr A. Zaręba stwierdził, że referat mgr Zambrzyckiej nie przedstawił stanu obecnego rzemiosła na Podhalu. Mgr M. Pietkiewicz zwrócił uwagę, że w referacie należałoby wprowadzić pewną systematykę, przez co autorka uniknęłaby przypadkowego zestawienia rzemiosł. Dr O. Nahodil zgłosił wniosek o utworzenie międzynarodowego pisma „Carpatica” poświęconego problematyce karpackiej. Prof. W. Żurowski podkreślił znaczenie i ważność pracy prof. Wł. Antoniewicza, związanej z kulturą ludową Podhala.

Po zamknięciu dyskusji prof. T. Zyglar odczytał tekst depesz skierowanych do Prezesa PAN prof. J. Dembowskiego, oraz do Sekretarza Wydziału I PAN prof. H. Jabłońskiego.

W obradach popołudniowych przewodniczył prof. T. Seweryn, protokolowali: K. Antonowiczowa i J. Optołowicz.

Mgr Z. Staszczakówna odczytała protokół z XXX Walnego Zgromadzenia w Warszawie.

W dyskusji nad protokołem prof. Seweryn stwierdził brak w protokole dyskusji poświęconej wystawie sztuki ludowej zorganizowanej w Pałacu Kultury i Nauki. W odpowiedzi dr O. Gajkowska wyjaśnia, iż dyskusja odbyła się poza programem XXX Walnego Zgromadzenia PTL. Mrg Judenko wniósł poprawkę do protokołu w którym mylnie podano: „Instytut Zachodni” — zamiast „Institut für Ostforschung” oraz postawił wniosek, aby dyskusja nad wystawą sztuki ludowej została wydrukowana.

Po wniesieniu tych dwu poprawek protokół z XXX W. Z. został przyjęty w całości.

Sprawozdanie finansowe i Komisji Rewizyjnej — złożył skarbnik doc. F. Wokroj.

W dyskusji nad sprawozdaniem prof. T. Seweryn zwrócił uwagę na szczegółowe ujęcie sprawozdania Komisji Rewizyjnej, zdaniem prof. Seweryna sprawozdanie z poszczególnych działów winni złożyć sami pracownicy; prof. Wokroj w odpowiedzi wyjaśnił, że Komisja Rewizyjna postąpiła zgodnie z regulaminem i przebadła całokształt pracy Zarządu Głównego PTL. Prof. J. Gajek podkreślił, że komisja postąpiła zgodnie z wymaganiami Polskiej Akademii Nauk. Na temat formy sprawozdania Komisji Rewizyjnej również zabrali głos: mgr W. Pietkiewicz i mgr K. Judenko.

Z kolei prof. J. Gajek złożył sprawozdanie z działalności Zarządu za okres 1953—1956. Towarzystwo wydrukowało w okresie trzech lat: 516,85 ark. prac etnograficznych w 93.138 egz. w następujących tytułach wydawniczych: **Lud, Prace Etnologiczne, Prace i Materiały Etnograficzne, Archiwum Etnograficzne, Atlas Polskich Strojów Ludowych.** Wydawnictwa te zostały rozprowadzone nie tylko w kraju wśród członków Towarzystwa, bibliotek i pracowników naukowych, ale wysłano je również w ilości ok. 10 000 egz. za granicę. Dzięki wymianie wydawnictw naukowych Towarzystwo otrzymało w okresie sprawozdawczym ok. 4800 vol. wydawnictw obcych z biblioteki korzystało stale ok. 200 pracowników naukowych, w tym coraz częściej pracownicy naukowcy z krajów sąsiednich. Prace Towarzystwa referowane były w 1954 r. w Akademii Nauk ZSRR w Moskwie w 1955 r., w Akademii Nauk NRD, w Berlinie, oraz w Akademii Věd w Pradze i Bratysławie. W dziale prac naukowych Towarzystwo kontynuowało prace nad bibliografowaniem, indeksowaniem, poszukiwaniem archiwalnym w niektórych ośrodkach oraz badania terenowe.

Pod względem organizacyjnym Towarzystwo rozrosło się z 8 do 16 oddziałów, liczących obecnie ok. 1500 członków. Zarząd odbył w okresie 3-letnim 18 posiedzeń, w tym dwie konferencje naukowe: Sesja Kolbergowska w 1954 r. w Jeleniej Górze oraz Konferencja Podhalańska w 1956 r. w Zakopanem. Wydarzeniem wielkiej wagi w życiu organizacyjnym Towarzystwa było XXX Walne Zgromadzenie PTL w listopadzie 1955 r.

w Warszawie, poświęcone podsumowaniu osiągnięć Towarzystwa w 10-lecie. Przeprowadzono również zmianę statutu dostosowując go do obowiązujących norm prawnych.

Walne Zgromadzenie przyjęło i zatwierdziło jednomyślnie sprawozdanie ustępującego Zarządu oraz udzieliło mu absolutorium.

Z kolei dokonano wyboru nowego Zarządu na okres 1956—1959 r. W skład nowego Zarządu weszli: Prof. dr Tadeusz Seweryn — prezes PTL. Prof. dr Józef Gajek — sekretarz generalny.

Na członków Zarządu wybrani zostali: prof. dr Wł. Antoniewicz, prof. dr B. Baranowski, doc. dr J. Burszta, prof. dr J. Czekanowski, dr Olga Gajkowska, prof. dr Wojciech Hejnosz, prof. dr Julian Krzyżanowski, Gustaw Morcinek, doc. dr Adolf Nasz, nacz. mgr. Kazimierz Pietkiewicz, prof. dr Zofia Podkowińska, prof. dr Maria Znamierowska-Prüfferowa, prof. dr Roman Reinfuss, mgr Maria Suboczowa, prof. dr Kazimierz Zawistowicz-Adamska i dr Anna Kowalska-Lewicka. Zastępcy członków: doc. dr Franciszek Wokroj, mgr Tadeusz Wróblewski.

Komisja Rewizyjna: prof. Juliusz Zborowski, dr Tadeusz Delimat, prof. Tadeusz Zyglar. Zastępcy, mgr Mariana Turczynowiczowa, prof. dr Adam Wanke.

Sąd koleżeński: doc. Józef Ligęza, doc. dr Andrzej Waligórski, dr. Ignacy Kuźniewski. Zastępcy: mgr Halina Bittner, mgr Witold Armon.

Po wyborze nowego Zarządu Cz. Stankiewicz odczytał preliminarz na rok 1957, który został przez Walne Zgromadzenie zatwierdzony.

Z kolei przewodniczący komisji wnioskodawczej prof. T. Zyglar przedstawił szereg wniosków zgłoszonych przez uczestników Zjazdu, które XXXI Walne Zgromadzenie po przedyskutowaniu zatwierdziło. Są to następujące wnioski:

- o utworzenie międzynarodowego czasopisma poświęconego problematyce karpackiej — kontynuacja dawnego czasopisma „Carpatica”, na nowych podstawach naukowych;

- o reaktywowanie „Ludu Słowiańskiego”,
- o przystąpienie do Międzynarodowej Unii Nauk Antropologicznych i Etnograficznych w celu pogłębienia kontaktów naukowych,

- o podjęcie i kontynuację wydawnictwa „Biblioteka dziejów i kultury wsi”;

- o w sprawie zagwarantowania udziału etnografów w Wydziałach kultury, domach kultury, świetlicach i zespołach;

- o ściślejszą współpracę z instytucjami zajmującymi się rękodziełem i sztuką ludową;

- o przejęcie druku wydawnictwa „Lud” przez Polskie Towarzystwo Ludoznawcze;

- o zorganizowanie XXXI Walnego Zgromadzenia w Szczecinie;

- o powołanie do grona członków honorowych Polskiego Towarzystwa

Ludoznawczego gości z ČSR: prof. Jana Mjartana z Bratysławy dr O. Nahodila z Pragi, prof. D. Krandžalova i dr Damborskyego z Olomouca.

Wnioski te zostały kolejno przez Walne Zgromadzenie przegłosowane.

Podsumowując na zakończenie obrady konferencji Podhalańskiej prof. J. Czekanowski stwierdził, że konferencja była niezwykle owocna, omówione zostały realne osiągnięcia dotyczące ludowej kultury Podhala. Do osiągnięć konferencji należy m. in. jej wysoki poziom oraz wysunięcie tez o konieczności prowadzenia międzynarodowych badań etnograficznych w Karpatach, która to sprawa przewinęła się w czasie konferencji zarówno w referatach jak i głosach dyskusji.

XXXI Walne Zgromadzenie i Konferencję Podhalańską zamknął prof. Tadeusz Seweryn dziękując członkom Oddziału Zakopiańskiego, a szczególnie prof. J. Zborowskiemu, mgr. E. Starek, mgr H. Średniawie, mgr W. Jostowej za prace związane z przygotowaniem zjazdu, gościom z Czechosłowacji oraz uczestnikom Zjazdu za czynny udział w obradach.

W dniu 29. IX. odbyła się etnograficzna wycieczka do Chocholowa i Zubrzycy Górnej, w czasie której omówiono charakterystyczne cechy budownictwa podhalańskiego. W wycieczce udział wzięło 82 członków.

Zofia Staszczakówna

BILANS

Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego
z dnia 31 grudnia 1955 r.

BILANS POLSKIEGO
z dnia 31

AKTYWA

1. Ruchomości	63.929,87	
Drobne sprzęty	<u>7.661,91</u>	71.591,78
2. Biblioteki — Centrali i Oddz.		286.192,49
3. Kasa — Centrala	374,22	
Oddz. Jelenia Góra	0,04	
„ Katowice	244,10	
„ Kraków	380,95	
„ Limanowa	208,—	
„ Lublin	189,53	
„ Łódź	244,85	
„ Mszana Dolna	74,88	
„ Olsztyn	151,40	
„ Poznań	271,75	
„ Toruń	495,94	
„ Warszawa	473,60	
„ Wrocław	529,45	
„ Wałbrzych	547,05	
„ Zakopane	5,97	
„ Koło Łask	300,—	
„ Kasa Wydawn.	<u>64,27</u>	4.556,—
4. Banki NBP Poznań	3.869,93	
„ Lublin	2.147,46	
„ Łódź	18,22	
„ Olsztyn	1.150,—	
„ Toruń	99,75	
PKO Kraków	<u>3.054,99</u>	10.340,35
5. Odbiorcy		75.905,91
6. Dostawcy		9.362,28
7. Rozliczenia z pracownikami		476,30
8. Rozliczenia z współpracownikami		
9. Surowce (papier)		27.205,97
10. Gotowe wydawnictwa		522.380,30
11. Różnica kalkulacyjna		72.101,85
12. Wydawnictwa nieukończone		<u>50.208,78</u>
		<u>1.190.551,96</u>

Wrocław, 31 grudnia 1955 r.

Czesław Stankiewicz
Księgowy:

TOWARZYSTWA LUDOZNAWCZEGO
grudnia 1955

PASywa

1. Fundusz amortyzacyjny	56.410,40
2. Fundusze własne z dnia 31. XII. 1954	895.610,28
3. Wzrost majątku Towarzystwa w 1955 r.	135.644,04
4. Odbiorcy	1.253,75
5. Dostawcy	83.489,10
6. Rozliczenia z pracownikami	
7. Rozliczenia z współpracownikami	<u>18.135,22</u>

1.190.551,96

Doc. dr Franciszek Wokroj
Skarbnik:

RACHUNEK WYNIKÓW

za rok 1955

Straty

1. Wydatki działu popularyzacji wiedzy	94.204,25
2. Wydatki działu naukowego	125.378,72
3. Rozchody wydawnictw — członkom	14.671,10
4. Koszt własny sprzedanych wydawnictw	282.606,27
5. Rabaty udzielone	132.091,81
6. Podatek obrotowy	6.244,46
7. Zwiększenie funduszków własnych	135.644,04
	790.840,65

Zyski

1. Subwencja PAN	330.000,—
2. Inne subwencje	7.650,—
3. Sprzedaż wydawnictw	444.294,65
4. Składki	7.690,—
5. Inne wpływy	1.206,—
	790.840,65

Księgowy:

Czesław Stankiewicz

Skarbnik:

Doc. dr Franciszek Wokroj

Wrocław, 31 grudnia 1955 r.

STATUT

POLSKIEGO TOWARZYSTWA LUDOZNAWCZEGO

I. NAZWA, CHARAKTER PRAWNY, SIEDZIBA I TEREN DZIAŁANIA

§ 1

Stowarzyszenie nosi nazwę „Polskie Towarzystwo Ludoznawcze” w skróceniu PTL.

§ 2

Towarzystwo jest osobą prawną.

§ 3

Siedzibą Zarządu Głównego Towarzystwa jest m. Wrocław.

§ 4

Terenem działalności Towarzystwa jest obszar Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej.

Towarzystwo może zakładać oddziały w miejscowościach, które określi Zarząd Główny.

§ 5

Towarzystwo używa pieczęci okrągłej z napisem w otoku: „Polskie Towarzystwo Ludoznawcze” oraz w środku: „Zarząd Główny we Wrocławiu” lub „Oddział w”.

II. CELE I DZIAŁALNOŚĆ

§ 6

Celem Towarzystwa jest szerzenie i pogłębianie wiedzy o rozwoju kultury ludowej, prowadzenie badań etnograficznych i pokrewnych nad lu-

dem polskim i innymi, rozpowszechnianie i popularyzowanie wyników tych badań.

§ 7

Do osiągnięcia swych celów Towarzystwo dąży przez:

- a) organizowanie zgromadzeń, odczytów, pogadanek i wykładów;
- b) zbieranie wszelkich materiałów i wiadomości dotyczących kultury ludowej;
- c) rozpowszechnianie i popularyzowanie zebranych materiałów i wiadomości o kulturach ludowych za pośrednictwem wydawnictw własnych oraz innych pism;
- d) inicjowanie i zakładanie księgozbiorów etnograficznych oraz otaczanie ich opieką;
- e) utrzymywanie kontaktu z pokrewnymi stowarzyszeniami naukowymi w kraju i za granicą;
- f) prowadzenie działalności wydawniczej w zakresie etnografii i nauk pokrewnych;
- g) inicjowanie i zakładanie kół i kółek wśród młodzieży i dorosłych (przy szkołach, zakładach pracy, świetlicach, klubach, domach kultury, organizacjach społecznych itp.).

III. CZŁONKOWIE TOWARZYSTWA, ICH PRAWA I OBOWIĄZKI

§ 8

Towarzystwo składa się z członków:

- a) zwyczajnych,
- b) nadzwyczajnych,
- c) honorowych.
- d) korespondentów.

§ 9

Członkiem nadzwyczajnym Towarzystwa może zostać osoba prawna osoba fizyczna, którą interesują cele Towarzystwa.

Kandydat składa deklarację o przystąpieniu do Towarzystwa. Deklarację zatwierdza Zarząd.

§ 10

Członkiem nadzwyczajnym Towarzystwa może zostać osoba prawna, zgłaszająca gotowość współpracy z Towarzystwem w realizacji jego celów.

§ 11

O przyjęciu członka zwyczajnego i nadzwyczajnego decyduje Zarząd. W przypadku decyzji odmownej Zarząd Główny zawiadamia o tym kandydata w ciągu 2 tygodni od powzięcia tej decyzji.

Nowoprzyjęty członek opłaca składki od daty decyzji Zarządu Głównego o przyjęciu.

§ 12

Godność członka honorowego Towarzystwa nadaje Walne Zgromadzenie — na wniosek Zarządu Głównego — osobom, które położyły wybitne zasługi na polu ludoznawstwa.

Członkowie honorowi korzystają ze wszelkich praw członków zwyczajnych, natomiast nie opłacają składek.

§ 13

Każdemu członkowi przysługuje prawo:

- a) brania czynnego udziału we wszelkich zebraniach ogólnych, zjazdach naukowych, odczytach, wykładach i wycieczkach organizowanych przez Towarzystwo;
- b) korzystania z czynnego i biernego prawa wyborczego do wszystkich władz Towarzystwa;
- c) korzystania z urządzeń kulturalnych, biblioteki, materiałów i pomocy naukowych, znajdujących się w dyspozycji Towarzystwa;
- d) otrzymywania wydawnictw Towarzystwa na warunkach ustalonych przez Zarząd Główny.

Członkowie nadzwyczajni wykonują swe uprawnienia, wymienione w punktach a) i b) za pośrednictwem swych upoważnionych przedstawicieli.

§ 14

Do obowiązków członka należą:

- a) przestrzeganie postanowień Statutu oraz wszelkich uchwał, podjętych przez władze Towarzystwa;
- b) branie czynnego udziału w pracach Towarzystwa oraz popieranie jego zamierzeń;
- c) regularne opłacanie składek rocznych, ustalonych przez Walne Zgromadzenie;
- d) popieranie wydawnictw Towarzystwa.

§ 15

Członkostwo w Towarzystwie ustaje:

- a) wskutek dobrowolnego ustąpienia,
- b) wskutek skreślenia bądź wykluczenia,
- c) wskutek śmierci.

§ 16

Oświadczenie o wystąpieniu członek powinien skierować do Zarządu Głównego lub do zarządu oddziału, w którym jest wpisany.

Ustąpienie nie zwalnia członka od obowiązku uiszczenia wszystkich zaległych składek.

§ 17

Skreślenia z listy członków dokonuje Zarząd Główny na wniosek zarządu oddziału w przypadku zalegania ze składkami członkowskimi przez przeciąg jednego roku.

§ 18

Wykluczenie członka z Towarzystwa następuje na mocy uchwały Walnego Zgromadzenia na wniosek Zarządu Głównego w przypadkach:

- a) prawomocnego wyroku Sądu Państwowego za czyny nieetyczne i wrocie Państwu;
- b) działania na szkodę Towarzystwa;
- c) popełnienia czynu nieetycznego lub postępowania ubliżającego godności członka stowarzyszenia naukowego.

IV. NACZELNE WŁADZE TOWARZYSTWA

§ 19

Naczelnymi władzami Towarzystwa są:

- a) Walne Zgromadzenie,
- b) Zarząd Główny,
- c) Główna Komisja Rewizyjna,
- d) Sąd Koleżeński.

Walne Zgromadzenie

§ 20

Walne Zgromadzenie może być zwyczajne lub nadzwyczajne.

Zwyczajne Walne Zgromadzenie zwołuje Zarząd Główny raz do roku. Nadzwyczajne Walne Zgromadzenie zwołuje zarząd główny z własnej inicjatywy, albo na pisemne żądanie $\frac{1}{3}$ członków lub połowy zarządów

oddziałów, bądź też na żądanie Głównej Komisji Rewizyjnej — w ciągu 2-ch miesięcy od zgłoszenia żądania.

§ 21

Zarząd Główny zawiadamia o czasie, miejscu i porządku dziennym Walnego Zgromadzenia wszystkich członków i zarządy oddziałów przynajmniej na 2 tygodnie przed terminem.

Jeżeli przedmiotem obrad ma być zmiana Statutu — przy zawiadomieniach należy podać treść projektowanych poprawek.

§ 22

Walnemu Zgromadzeniu przewodniczy prezes lub jeden z wiceprezesów, lub inna osoba wybrana przez Zarząd Główny.

§ 23

Do kompetencji Walnego Zgromadzenia należy:

- a) wybór członków Zarządu Głównego, Głównej Komisji Rewizyjnej i Sądu Koleżeńskiego;
- b) ustalanie wysokości składek członkowskich;
- c) zatwierdzanie bilansów i sprawozdań Zarządu Głównego, oraz udzielanie absolutorium ustępującemu Zarządowi Głównemu na wniosek Głównej Komisji Rewizyjnej;
- d) ustalanie planu pracy i budżetu na okres następny;
- e) nadawanie godności członków honorowych na wniosek Zarządu Głównego,
- f) decydowanie w sprawach wniosków Zarządu Głównego i Głównej Komisji Rewizyjnej oraz wniosków członków, zgłoszonych zgodnie z postanowieniami §§ 24 i 25;
- g) decydowanie o obciążeniu, zbyciu lub nabyciu nieruchomości;
- h) wykluczanie członków na wniosek Zarządu Głównego;
- i) zmiana statutu;
- j) rozwiązanie Towarzystwa.

§ 24

Wnioski na Walne Zgromadzenie powinny zostać przesłane na piśmie do Zarządu Głównego przynajmniej na 10 dni przed terminem Walnego Zgromadzenia.

Wnioski, zgłoszone po upływie tego terminu, lub zgłoszone dopiero w czasie obrad, mogą być przedmiotem obrad i zostać uchwalone tylko jako wnioski nagłe — o ile za ich nagłością wypowie się przynajmniej $\frac{2}{3}$ obec-

nych. Wnioski nagle nie mogą dotyczyć zmiany Statutu, nabycia, zbycia lub obciążenia nieruchomości, rozwiązania oddziału i rozwiązania Towarzystwa.

§ 25

Wnioski dotyczące wyłącznie sposobu prowadzenia obrad lub systemu głosowania wolno zgłaszać poza kolejnością mówców, jako wnioski formalne. Wnioski formalne przewodniczący podaje pod głosowanie natychmiast po zgłoszeniu; uchwały zapadają zwykłą większością głosów, w głosowaniu jawnym.

§ 26

Uchwały Walnego Zgromadzenia, zwołanego prawidłowo, są prawomocne bez względu na liczbę obecnych członków — jeżeli przepisy niniejszego Statutu nie stanowią inaczej.

W przypadku potrzeby kwalifikowanej liczby obecnych — o ile w pierwszym terminie Walnego Zgromadzenia nie zebra się wymagana ilość członków, Zarząd Główny zwołuje w przedziale 10 dni powtórne Walne Zgromadzenie, którego uchwały są prawomocne bez względu na liczbę obecnych.

§ 27

Uchwały Walnego Zgromadzenia zapadają zwykłą większością głosów — jeżeli przepisy niniejszego Statutu nie stanowią inaczej.

W razie równości głosów rozstrzyga głos przewodniczącego.

§ 28

Głosowanie we wszystkich sprawach odbywa się jawnie; z wyjątkiem głosowania w sprawie wyboru członków do władz Towarzystwa, które odbywa się tajnie.

Przewodniczący zarządza tajność głosowania w każdej sprawie, jeżeli został zgłoszony taki wniosek i wypowiedziała się za nim $\frac{1}{3}$ obecnych uczestników Walnego Zgromadzenia.

Zarząd Główny

§ 29

Zarząd Główny składa się z prezesa, sekretarza generalnego, 14 członków i 2 zastępców, wybranych przez Walne Zgromadzenie na przedział trzech lat.

§ 30

Zarząd Główny wyłania spośród swoich członków Prezydium Zarządu, w skład którego wchodzi: prezes, 2—3 wiceprezesów, sekretarz generalny i skarbnik oraz ich zastępcy.

Spółród swych pozostałych członków Zarządu wybiera redaktorów wydawnictw i w miarę potrzeby innych kierowników poszczególnych dziedzin działalności.

§ 31

W przypadku, gdy miejsce członka Zarządu zostanie opróżnione w okresie między jednym, a drugim Walnym Zgromadzeniem, Zarząd może dokooptować nowego członka. Kooptacja ta musi zostać przedstawiona do zatwierdzenia najbliższemu Walnemu Zgromadzeniu.

§ 32

Zebrania Zarządu Głównego odbywają się przynajmniej raz na kwartał. O terminie, miejscu i porządku dziennym zebrania zawiadamia członków Zarządu prezes lub jeden z wiceprezesów albo z ich upoważnienia sekretarz generalny lub jego zastępca.

Do ważności uchwał Zarządu Głównego niezbędna jest obecność przynajmniej 3 członków Prezydium, w tej liczbie prezesa lub jednego z wiceprezesów, oraz 3 członków Zarządu Głównego, nie wchodzących w skład Prezydium.

§ 33

Do kompetencji Zarządu Głównego należy:

- a) reprezentowanie Towarzystwa na zewnątrz;
- b) kierowanie całokształtem działalności Towarzystwa zgodnie ze Statutem i uchwałami Walnego Zgromadzenia;
- c) przyjmowanie członków oraz przygotowywanie wniosków w sprawie mianowania członków honorowych, skreślanie lub wykluczanie członków;
- d) podejmowanie uchwał w przedmiocie przyjęcia zapisów i darowizn, kupna, sprzedaży i obciążenia nieruchomości;
- e) zarządzanie majątkiem Towarzystwa, układanie planu pracy i budżetu na następny okres obrachunkowy;
- f) składanie Walnemu Zgromadzeniu sprawozdań z wykonania planu pracy i budżetu;

- g) wydawanie regulaminów i instrukcji wewnętrznych Towarzystwa,
 - h) mianowanie przewodniczących sekcji naukowych i innych;
 - i) powoływanie delegatów lub komisji dla specjalnych zadań;
 - j) tworzenie, łączenie, rozwiązywanie i likwidacja oddziałów Towarzystwa, nadzorowanie ich działalności oraz rozstrzyganie skarg i zażaleń przeciw zarządom i zgromadzeniom oddziałów;
 - k) obniżanie składek rocznych, niektórym członkom lub całkowicie zwalnianie od ich płacenia na wniosek Zarządów Oddziałów;
 - l) przyjmowanie i zwalnianie płatnych pracowników Towarzystwa oraz określanie ich obowiązków i poborów;
 - m) zatwierdzanie nowoprzyjętych członków przez Oddziały PTL*
- Ponadto do kompetencji Zarządu Głównego należą wszystkie sprawy, niezastrzeżone innym władzom Towarzystwa.

§ 34

Organem wykonawczym Zarządu Głównego jest Prezydium, które załatwia wszelkie sprawy, przekazane przez Zarząd Główny.

Do ważności uchwał Prezydium potrzebna jest obecność 4 członków, w tej liczbie prezesa lub jednego z wiceprezesów, oraz sekretarza generalnego lub jego zastępcy, a w sprawach finansowych również obecność skarbnika lub jego zastępcy.

Uchwały Prezydium zapadają zwykłą większością głosów.

§ 35

Do składania oświadczeń i podpisywania w imieniu Towarzystwa we wszystkich sprawach, w których nastąpi lub może nastąpić zmiana w majątku Towarzystwa, wymagane jest współdziałanie prezesa lub jednego z wiceprezesów i skarbnika, lub jego zastępcy, a w pozostałych sprawach — współdziałanie prezesa lub jednego z wiceprezesów i sekretarza generalnego, lub jego zastępcy.

Główna Komisja Rewizyjna

§ 36

Główna Komisja Rewizyjna składa się z 3 członków i 2 zastępców, wybranych przez Walne Zgromadzenie na okres trzech lat.

Główna Komisja Rewizyjna wybiera ze swego grona przewodniczącego i sekretarza.

Członkami Komisji nie mogą być członkowie Zarządu Głównego.

* Poprawka przyjęta na XXXIII W. Z. zatwierdzona w dniu 18. XI. 1958 Nr S. A. I; 11—80—58 przez P.R.N. m. Wrocławia.

§ 37

Do kompetencji Głównej Komisji Rewizyjnej należy kontrola nad prowadzeniem przez Zarząd Główny spraw gospodarczych i rachunkowości, a w szczególności:

- a) sprawdzanie kasy, inwentarza, ksiąg i dokumentów rachunkowych Towarzystwa;
- b) sprawdzanie zgodności wydatków z przeznaczeniem funduszy, z których wydatki zostały dokonane;
- c) badanie dochodów i wydatków z punktu widzenia ich celowości i osiągniętych wyników;
- d) składanie Walnemu Zgromadzeniu wniosków, opartych na wynikach kontroli.

Ponadto Głównej Komisji Rewizyjnej przysługuje prawo kontrolowania gospodarki oddziałów.

§ 38

Główna Komisja Rewizyjna obowiązana jest sprawdzić gospodarkę Zarządu Głównego przynajmniej raz na pół roku.

Wyniki badań ksiąg i gospodarki Główna Komisja Rewizyjna ujmuje w formę protokołów, w których zamieszcza swe spostrzeżenia i wnioski; protokoły te powinny zostać podane do wiadomości Zarządu Głównego. Dokonanie kontroli zaznacza też Komisja Rewizyjna w księdze kasowej swymi podpisami.

Główna Komisja Rewizyjna może zlecić wykonywanie poszczególnych funkcji jednemu ze swych członków.

Sąd Koleżeński

§ 39

Sąd Koleżeński składa się z 3 członków i 2 zastępców, wybranych przez Walne Zgromadzenie. Członkowie Sądu Koleżeńskiego wybierają każdorazowo spośród siebie przewodniczącego i sekretarza.

Zadaniem Sądu jest rozstrzyganie sporów, wynikłych między członkami Towarzystwa z tytułu ich przynależności do Towarzystwa. Sąd działa na podstawie regulaminu uchwalonego przez Zarząd Główny.

Od orzeczenia Sądu Koleżeńskiego służy odwołanie do Walnego Zgromadzenia.

V. ODDZIAŁY TOWARZYSTWA

§ 40

Oddziały Towarzystwa mogą być tworzone w miejscowościach, w których skupia się przynajmniej 10 członków Towarzystwa. Teren działania oddziału określa Zarząd Główny.

Utworzenie oddziału następuje na podstawie uchwały Zarządu Głównego. W przypadku większej ilości członków oddziału lub znacznego rozproszenia terenowego — w ramach oddziału, mogą być tworzone koła terenowe w trybie § 48 d).

§ 41

Oddziały zatrzymują na cele własne 50% składek członkowskich oraz 50% dochodu z zorganizowanych przez siebie odpłatnych imprez o ile Zarząd Główny nie zdecyduje inaczej. Pozostałe kwoty zarządy oddziałów przekazują Zarządowi Głównemu.

W razie rozwiązania oddziału, jego majątek i zasoby finansowe przechodzą na rzecz całego Towarzystwa.

§ 42

Władzami Oddziału są:

- a) walne zgromadzenie oddziału,
- b) zarząd oddziału,
- c) komisja rewizyjna oddziału.

Walne Zgromadzenie oddziału

§ 43

Walne Zgromadzenie oddziału zwołuje zarząd oddziału raz na rok.

Nadzwyczajne zgromadzenie oddziału zwołuje zarząd oddziału z własnej inicjatywy, lub na wniosek $\frac{1}{3}$ członków oddziału, albo też na żądanie komisji rewizyjnej lub Zarządu Głównego.

O miejscu, czasie i porządku dziennym zarząd oddziału zawiadamia członków oddziału przynajmniej na tydzień przed terminem.

§ 44

Do kompetencji walnego zgromadzenia oddziału należy:

- a) wybór członków zarządu i komisji rewizyjnej;
- b) uchwalenie planu pracy i budżetu na okres następny, oraz rozpatrywanie i zatwierdzanie sprawozdań, rachunków, dochodów i wydatków za rok ubiegły;
- c) podejmowanie uchwał w sprawach wniosków komisji rewizyjnej, zarządu oraz wniosków członków, o ile zgłoszono je zarządowi na piśmie przynajmniej na 3 dni przed terminem zgromadzenia, lub jeśli zgromadzenie uchwali ich nagłość,
- d) rozpatrywanie skarg i zażaleń członków na zarząd oddziału,
- e) załatwianie innych spraw, powierzonych przez Zarząd Główny,
- f) podejmowanie uchwał w sprawie rozwiązania oddziału.

§ 45

Do prawomocności walnego zgromadzenia oddziału, ważności podejmowanych uchwał i sposobu głosowania mają odpowiednie zastosowanie przepisy §§ 26, 27 i 28.

Do podjęcia uchwały o rozwiązaniu oddziału wymagana jest większość $\frac{2}{3}$ głosów przy obecności przynajmniej połowy członków oddziału.

§ 46

Uchwały walnego zgromadzenia oddziału muszą w ciągu 14 dni zostać podane do zatwierdzającej wiadomości Zarządu Głównego.

Zarząd Główny może uchylić uchwałę zgromadzenia oddziału, jeśli jest ona niezgodna ze Statutem lub grozi poważną szkodą materialną lub moralną. Oddziałowi przysługuje prawo odwołania się do najbliższego Walnego Zgromadzenia.

Zarząd Oddziału

§ 47

Zarząd oddziału składa się z 4 członków i 2 zastępców, wybranych przez zgromadzenie oddziału na przeciąg dwóch lat. W przypadku większej liczby członków Oddziału, zwiększa się odpowiednio liczba członków oddziału — w stosunku: 1 członek zarządu na 25 członków oddziału.

Zarząd oddziału wyłania ze swego grona prezesa, wiceprezesa, sekretarza i skarbnika.

§ 48

Do kompetencji zarządu oddziału należy:

- a) kierowanie całokształtem działalności oddziału zgodnie ze Statutem i uchwałami Walnego Zgromadzenia Zarządu Głównego i walnego zgromadzenia oddziału;
- b) zarządzanie zasobami finansowymi oddziału, układanie planu pracy i budżetu na okres następny oraz składanie sprawozdań z wykonania planu i budżetu za okres ubiegły;
- c) przyjmowanie i zwalnianie płatnych pracowników oddziału oraz określanie ich obowiązków i poborów;
- d) tworzenie i rozwiązywanie kół i kółek terenowych oraz ustalanie ich organizacji i zakresu działania;
- e) załatwianie innych spraw powierzonych przez Zarząd Główny.

§ 49

Zebrania zarządu oddziału odbywają się w miarę potrzeby, nie rzadziej jednak niż raz na dwa miesiące.

Do ważności uchwał konieczna jest obecność przynajmniej 3 członków zarządu, w tej liczbie prezesa lub jego zastępcy.

Uchwały zapadają zwykłą większością głosów.

Komisja rewizyjna oddziału

§ 50

Komisja rewizyjna oddziału składa się z 3 członków i 1—2 zastępców, wybranych przez walne zgromadzenie oddziału na przeciąg dwóch lat.

Do kompetencji komisji rewizyjnej oddziału i trybu jej działania mają odpowiednie zastosowanie przepisy §§ 37 i 38.

Rozwiązanie oddziału

§ 51

Rozwiązanie oddziału następuje na podstawie uchwały Zarządu Głównego podjętej bądź z własnej inicjatywy, bądź na wniosek Walnego Zgromadzenia oddziału.

VI. FUNDUSZE, KSIĘGOWOŚĆ I ROK OBRACHUNKOWY

§ 52

Fundusze Towarzystwa składają się:

- a) ze składek członków;
- b) z zapisów i darowizn;
- c) z subwencji udzielanych przez instytucje państwowe i społeczne;
- d) z dochodów z odczytów, wystaw i innych imprez oraz rozsprzedaży wydawnictw;
- e) z dochodów z majątku ruchomego i nieruchomego.

§ 53

Towarzystwo prowadzi księgowość.

§ 54

Rokiem obrachunkowym Towarzystwa jest rok kalendarzowy.

VII. ROZWIĄZANIE TOWARZYSTWA

§ 55

Rozwiązanie Towarzystwa może być postanowione tylko na specjalnie w tym celu zwołanym Walnym Zgromadzeniu.

Do powzięcia uchwały w tym przedmiocie konieczna jest obecność przynajmniej połowy uprawnionych do uczestnictwa w Walnym Zgromadzeniu i wypowiedzenie się za rozwiązaniem przynajmniej $\frac{2}{3}$ obecnych uczestników Walnego Zgromadzenia.

§ 56

W razie rozwiązania Towarzystwa majątek jego przechodzi — na instytucję, którą określi ostatnie Walne Zgromadzenie.

VIII. PRZEPISY KOŃCOWE

§ 57

Statut niniejszy może być zmieniony uchwałą Walnego Zgromadzenia.

W tym przypadku stosuje się odpowiednie przepisy § 55.

Statut zatwierdzony przez XXX Walne Zgromadzenie Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego w Warszawie w dniu 28. XI. 1955 r. Zarejestrowany we Wrocławiu 12 maja 1955 r. Nr 902.